

ДНЕВНИКЪТ

(СТЕНОГРАФСКИ)

на

XVII^{то} обикновено Народно събрание.

Първа извънредна сесия.

XVI заседание, сжбота, 26 априлий 1914 г.

(Открито отъ прѣдседателя г. д-ръ Д. К. Вачовъ, въ 3 ч. 40 м. слѣдъ пладне)

Прѣдседателъ: (Звъни). Моля г секретаря да прочете имената на г. г. народнитѣ прѣдставители, за да се констатира, кои отсъствуватъ.

Секретарь М. Зелковъ: (Прочита списъка. Отсъствуватъ народнитѣ прѣдставители: г. г. Иванъ Българовъ, Александъръ Величковъ, Милунъ Велчевъ, Дѣлячо Георгиевъ, Тодоръ Георгиевъ, Иванъ Гешовъ, Димитъръ Джанкардаплийски, Александъръ Димитровъ, д-ръ Д. Димитровъ, Василь Димчевъ, Сотиръ Календеровъ, Найдентъ Комановъ, Янко Куцаровъ, Григоръ Коцевъ, Личо Личовъ, Христо Марковски, д-ръ Василь Нейчевъ, Василь Николовъ, Мано Облаковъ, Михаилъ Патевъ, д-ръ Фоти Симоновъ, Илия Стоевъ, д-ръ Н. Стойчевъ, д-ръ Паскалъ Табурновъ, Теню Узунъ, Хашимъ бей, Талятъ х. Хюсеиновъ, Крумъ Чапрашиковъ и д-ръ Владимиръ Черневъ)

Прѣдседателъ: Отъ 243 народни прѣдставители отсъствуватъ 29; има налице 214. Значи, има достатъчно народни прѣдставители, вслѣдствие на което може да се открие засѣданието и да се пристъпи къмъ дневния редъ.

Ще съобща първо, че нѣкои отъ г. г. народнитѣ прѣдставители сж взели отпускъ.

Пловдивскиятъ народенъ прѣдставитель г. д-ръ Паскалъ Табурновъ е поискалъ 2 дена отпускъ, за 25 и 26, и му е разрѣшенъ.

Русенскиятъ народенъ прѣдставитель г. Никола Калчевъ е искалъ отпускъ за 1 день — за вчера. И нему е разрѣшенъ.

Плѣвенскиятъ народенъ прѣдставитель г. Александъръ Димитровъ е искалъ два дни отпускъ — за 26 и 28. И нему е разрѣшенъ.

Шуменскиятъ народенъ прѣдставитель г. Илия Стоевъ е искалъ 10 дни отпускъ — отъ 26 т. м. Не е вземалъ отпускъ досега. Прѣдседателството му е разрѣшило.

Ще съобща още на г. г. народнитѣ прѣдставители, че е постѣпилъ отъ Министерството на финанситѣ законопроектъ за опрощаване 1.840.271-49 л. държавни данъци, дължими отъ несѣстоятелни и

несѣществующи данъкоплатци. Този законопроектъ ще се раздаде на г. г. народнитѣ прѣдставители и ще се тури на дневенъ редъ.

Отъ Министерството на войната — прѣдложено за приемане ирландския подданикъ Жовани Саболин на държавна служба по военното вѣдомство за срокъ три години. И това прѣдложение ще се раздаде на г. г. народнитѣ прѣдставители и ще се тури на дневенъ редъ.

Отъ Министерството на желѣзницитѣ, пошитѣ и телеграфитѣ — прѣдложение за оставяне на държавна служба чуждоподаницитѣ: Албертъ Лекса, Станиславъ Сгодински и Робертъ Крюгеръ, а тъй сжщо за приемане на служба, начиная отъ 15 януарий м. г. австрийския подданикъ Димитъръ Бренеръ. И това прѣдложение ще се раздаде на г. г. народнитѣ прѣдставители и ще се тури на дневенъ редъ.

Пристъпваме къмъ отговоръ на питанята.

Г. министърътъ на правосѣдието иска да отговори на питането на г. **Найча Цановъ**, отправено до него и до г. министра на вътрѣшнитѣ работи, касателно незаконното задържане на нѣколко плѣвенски граждани, въ надвечерието на послѣднитѣ законодателни избори, отъ плѣвския околийски началникъ Тепавичаровъ.

Н. Цановъ: Г. министра на вътрѣшнитѣ работи го нѣма.

Прѣдседателъ: Г. министърътъ на правосѣдието е тукъ.

Има думата г. Найчо Цановъ да развие питането си.

Н. Цановъ: Г. г. народни прѣдставители! На 19 т. м. отправихъ до г. министра на правосѣдието и г. министра на вътрѣшнитѣ работи слѣдното питане, което, понеже не е четено, ще прочета: (Чете)

„Плѣвенскиятъ околийски началникъ Тепавичаровъ въ надвечерието на послѣднитѣ законодателни избори незаконно билъ задържалъ нѣколко плѣвенски граждани, които били освободени отъ тогавашния плѣвски прокуроръ г. Иванъ Мициевъ съ

военна сила, защото околийският началник отказал да изпълни заповедта му, като не му допуснал прѣз деня на избора дори да произведе ревизия въ участъка, за да провери оплакванията, че тамъ имало още незаконно арестувани лица. По тоя поводъ отъ прокурора на 23 февруарий т. г. подъ № № 663 и 666 били послѣдвали телеграфически оплаквания до двѣтѣ министерства, но слѣдъ нѣколко дена, намѣсто да се даде ходъ на тия оплаквания, прокурорътъ билъ уволненъ.

„Независимо отъ това, на 15 т. м. плѣвненската полиция грабва отъ улицата карлуковския кметъ г. Цоцо Никовъ, който билъ отишълъ въ Плѣвненъ по служебна работа, а на 16 с. м. билъ докаранъ въ Плѣвненъ подъ конвой карлуковскиятъ учителъ Мицевъ. И двамата сж арестувани въ Плѣвненъ по разпоредбата на плѣвненския околийски началникъ Тепавичаровъ, а учителътъ, при това, е влеченъ по улицата и малтретиранъ отъ полицейскитѣ стражари.

„Питамъ да ми се яви: какво е направено съ телеграмитѣ на прокурора, взети ли сж нѣкакви мѣрки противъ околийския началникъ Тепавичаровъ, не заслужава ли той да бѣде даденъ подъ сждъ и веднага уволненъ отъ длѣжностъ и да ли прокурорътъ Мицевъ не е уволненъ, за да се осуети възбуждането на углавно прѣслѣждане противъ Тепавичарова за извършенитѣ отъ него прѣстѣпления, или той нарочно се държи на служба, за да върши нови прѣстѣпления и да малтретира българскитѣ граждани?“

Г. г. народни прѣдставители! Това е питането, затова смѣтамъ, че малко нѣщо би трѣбвало да се каже, за да се прибави къмъ онова, което азъ съмъ изложилъ писмено въ питането си. Азъ само ще прочета за свѣдѣние на г. г. народнитѣ прѣдставители телеграмитѣ и писмото, което е отправилъ прокурорътъ Мицевъ до г. г. министритѣ на правосъдието и на вътрѣшнитѣ работи. Азъ имамъ тѣхнитѣ прѣписи.

Телеграмата № 663 отъ 23 февруарий, отправена до г. министра на вътрѣшнитѣ работи и копие до г. министра на правосъдието, гласи слѣдното: (Чете) „Снощи къмъ 9½ ч. вечерта ми се съобщи, че околийскиятъ началникъ Тепавичаровъ задържалъ туканитѣ граждани: Тодоръ Лукановъ, Димитъръ Върбенковъ и нѣколко души други на срѣдъ площада въ града. Отидохъ на самото мѣсто и когато поискахъ отъ началника свѣдѣния за причинитѣ на задържането имъ, вмѣсто да ми се дадатъ такива, отговори, че тамъ, на площада, не признава прокурорска властъ и не дава свѣдѣние. Въ мое присѣствие даде заповѣдъ за заведането на задържанитѣ въ полицейския участъкъ. Разбира се, веднага влѣзохъ въ обязаноститѣ си, наредихъ всички задържани съ войници да бѣдатъ заведени по домоветѣ имъ, което и стана. Това Ви донасямъ, г. министре, за свѣдѣние“.

Втората телеграма, отправена същия денъ до г. министра на вътрѣшнитѣ работи, не копие, обаче, п до г. министра на правосъдието, гласи слѣдното: (Чете) „По оплаквания за незаконни арестувания днесъ къмъ 11½ ч. прѣди обѣдъ се явихъ въ първи участъкъ на гр. Плѣвненъ да произведа ревизия, по старшиятъ стражаръ Александъръ Димитровъ не ме допусна да извърша такава, като ми съобщи, че това прави по заповѣдъ на околийския началникъ Тепавичаровъ“.

Той отправи, така също, едно официално писмо до околийския началникъ, същия денъ, подъ № 665, съ слѣдното съдържание: (Чете)

„Днесъ прѣди обѣдъ къмъ 11½ ч. отидохъ въ първи полицейски участъкъ, за да произведа ревизия и провери, има ли задържани лица, кои сж тѣ, за какво сж задържани и на законно основание ли е станало тѣхното задържане. За моя голѣма изне-

нада, старшиятъ стражаръ Александъръ Димитровъ не ме допусна да извърша тая ревизия и ми съобщи, че това прави по Ваша заповѣдъ.

„Това като Ви съобщавамъ, явявамъ Ви, г. началникъ, че азъ настоявамъ и искамъ немедленно да извърша тая ревизия, която безусловно не може да ми бѣде отказана. За тая Ви заповѣдъ азъ Ви държа отговоренъ, че ми възпрѣпятствувате да изпълня длѣжността си. За това Ви е съобщено и отъ плѣвненския окръженъ управителъ.

„Подиръ малко азъ пакъ ще се явя въ полицейския участъкъ и ще се опитамъ повторно дано мога да извърша тая ревизия. Ако ми бѣде отказано отъ стражата, ще считамъ, че повторно Вие сте дали такова нареждане да ми възпрѣпятствувате да изпълня длѣжността си и ще Ви държа отговоренъ за това. Слѣдъ това Вие навѣрно се досѣцате, какво ще направя. Ще изпълня длѣжността си шапи militari“.

Виждате, г. г. народни прѣдставители, нетърпящи никакво двусмислие документи, произходящи отъ официалната властъ, отъ прокурорския паркетъ при Плѣвненския окръженъ сждъ.

И. Ангеловъ: Той е билъ писаръ въ писалището ти, г. Цановъ. Той е красенъ радикалъ. Непростено е да се държи въ правосъдието.

Н. Цановъ: Вие виждате, че сж послѣдвали нужнитѣ оплаквания, нужнитѣ съобщения въ Министерството на правосъдието, като негово най-ближайше началство, и въ Министерството на вътрѣшнитѣ работи, като началство на околийския началникъ Тепавичаровъ. И намѣсто двамата г. г. министри да взематъ нужнитѣ мѣрки противъ този околийски началникъ, който се е провинилъ кругомъ срѣщу изпълнението на своята длѣжностъ, който въ деня на изборитѣ устрой една блокада въ с. Бѣленци, намѣсто да се прѣдприематъ мѣрки срѣщу него отъ министра и да се даде заповѣдъ за незабавното му даване подъ сждъ, намѣсто да се издаде разпоредба за неговото незабавно уволнение — защото азъ не разбирамъ какво е това управление, дѣто единъ околийски началникъ не иска да се подчини на законитѣ разпореджения на прокурора — намѣсто всичко това, казвамъ, да стане, ние виждаме, че слѣдъ нѣколко дена прокурорътъ Иванъ Мицевъ се уволнява отъ своята длѣжностъ. По този начинъ ли, слѣдователно, с мислило Министерството на вътрѣшнитѣ работи и това на правосъдието да разрѣшатъ една законна разпоредба, която е искалъ да изпълни прокурорътъ, като с смѣталъ, че трѣбна да направи всичко, за да защити свободата на гражданитѣ въ Плѣвненъ? По този ли начинъ трѣбваше министритѣ, намѣсто да направятъ своитѣ разпоредби съгласно законитѣ и изискванията на тѣхната длѣжностъ, да се разпоредятъ за уволнението на прокурора Мицевъ? Вие виждате, г. г. народни прѣдставители, че независимо отъ тѣзи негови нарушения, извършени въ деня на избора, същиятъ този Тепавичаровъ вече отмѣщава на политическитѣ противници на сегашнитѣ управляющи партии. Същиятъ този Тепавичаровъ прѣди нѣколко дена, на 15 и 16 априлий, задига посрѣдъ улицата кмета на с. Карлуково и довежда подъ конвой учителя отъ сѣщото село, защото споредъ неговото мнѣние, тѣзи хора сж били устройвали пѣкаква си шайка, за да нападнатъ изборното бюро въ с. Бѣленци. Това е било причината, по която Тепавичаровъ задига едного отъ улицата въ Плѣвненъ, кметътъ на с. Карлуково, и докарва подъ конвой учителя отъ сѣщото с. Карлуково.

Питамъ, слѣдователно, г. г. министритѣ да ми отговорятъ: като сж получили телеграмитѣ на прокурора, които не търпятъ никакво двусмислие за

виновността на околийския началникъ, какво разпореждане сж направили, за да се прѣдприематъ нужнитѣ мѣрки противъ този прѣстѣпенъ, споредъ мене, типъ? Така сжщо, смѣтатъ ли, че по този начинъ е трѣбвало да бѣде разрѣшенъ въпросътъ, а именно съ уволнението на прокурора? Какво е станало слѣдъ това съ аресуването на кмета и на учителя отъ с. Карлуково, имената на които споменахъ? Тѣ още ли се държатъ по участъцитѣ, въ какво се обвиняватъ и какъ мислятъ почтенитѣ г. г. министри да разрѣшаватъ подобни въпроси, подобни конфликти между една сѣдебна и една полицейска властъ? Като отговори г. министърътъ, ще кажа своята дума.

Прѣдседателъ: Има думата г. министърътъ на правосъдието.

Министъръ Х. Поповъ: Г. г. народни прѣдставители! Почитаемиятъ видински народенъ прѣдставителъ г. Найчо Цановъ сигурно не е изслѣдвалъ работата и, прѣди да я изучи добръ, той се е поддалъ, тъй да се каже, на работимъ тъй, както той мисли. Азъ съмъ изучилъ много добръ работата и ще я прѣдамъ тъй, както си е, защото това, което ми се приписва отъ уважаемия видински прѣдставителъ, това не е истина, нито ще можемъ да работимъ тъй, както той мисли. Когато единъ прокуроръ и единъ околийски началникъ дойдатъ въ стѣлкновение, много души сж разположени, особено оппозицията, да вѣрватъ, че винаги прокурорътъ е правъ, а началникътъ нѣма право. Такава е психологията, да си признаемъ, въ нашето общество. Обаче, азъ не съмъ отъ тия министри, които ще се увличатъ само отъ мнѣние, съставено, било отъ туй, че не много се знае отъ правото въ нашето общество, било по други нѣкои причини. Всѣко едно такова явление, когато дойде до мнѣние, азъ го анализирамъ прѣди всичко юридически, и може да е въ моето министерство, но щомъ не сме прави, азъ веднага трѣбва да дамъ това, което правото дава.

Г. Найчо Цановъ самъ ви излага въ що се състои работата. Около 9½ ч. прѣзъ нощта — това го чухте — Върбенковъ и Лукановъ и други приятели, радикали, не щатъ да излѣзатъ отъ кръчмата на Лозанова. (Възражения отъ групата на радикалъ-демократитѣ)

Г. Кирковъ: Той не е радикалъ.

Министъръ Х. Поповъ: Какъвто и да е.

Ю. Юрдановъ: Тѣ сж български граждани. Началникътъ пъкъ е стамболистъ.

Н. Цановъ: Значи, защото сж били радикали, затуй сж прѣдприети такива мѣрки противъ тѣхъ.

Министъръ Х. Поповъ: Азъ ще говоря тъй, както азъ искамъ, а вие, ако искате, слушайте, ако не, мога да седна. Азъ не съмъ длъженъ да давамъ обяснения на хора, които не искатъ да слушатъ. Вие оставете да учите министра, какво да говори. Ако искате, слушайте, ако не, нѣма да отговарямъ.

Прѣдседателъ: Никой нѣма право да прѣсича г. министра.

Министъръ Х. Поповъ: Ако туй не е парламентъ, ако искате да вършимъ тукъ други дѣйствия, това е друго. Вие оставете това — да учите единъ министъръ какво ще говори. Какъто вие обичате, това нѣма да говоря. Изпърво, вие нѣма защо да вземате думата. Азъ имамъ работа само съ единъ прѣдставителъ и се чудя, защо отъ тамъ г. Фаденхехтъ, професоръ и други взематъ думата. Туй парламентъ ли е, моля ви се?

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Защото вашиятъ околийски началникъ ...

Прѣдседателъ: Моля, не прѣкъсвайте.

Н. Цановъ: Г. министри! Само една фактическа поправка искамъ да направя. Тодоръ Лукановъ не е радикалъ, а е народенъ прѣдставителъ, тѣсенъ социалистъ.

Прѣдседателъ: Сѣ едно. Моля, не прѣкъсвайте.

Министъръ Х. Поповъ: Благодаря за поправката. Важното е, че други приятели нѣма защо да взематъ думата, защото като-че-ли не сме въ парламентъ, взематъ думата и възражаватъ. Тѣ нѣматъ това право, тѣ могатъ да слушатъ само.

Има полицейска заповѣдъ: понеже утрѣ ставатъ избори, не трѣбва вече да се стои въ кръчмата. Поканва ги началникътъ, както всѣки началникъ: „Г-да, утрѣ е изборъ; часътъ е 9½, имамъ заповѣдъ, въ това врѣме не можете да стоите въ кръчмата“. — „Не“. Господата не щатъ да излѣзатъ, псуватъ полицията, нагрубяватъ я. Какво ще направи единъ началникъ и една полиция, която е турена да пази реда въ страната, питамъ ви азъ? Какво би направилъ всѣки началникъ на всѣко правителство? Ще каже: „Г-не! Заповѣдайте въ участъка, защото азъ съмъ полиция и съмъ длъженъ да пази реда въ тази страна, а ти, ако не искашъ да се подчинишъ на това разпореждане, азъ най-малко ще ти съставя единъ актъ и ще те пратя въ сѣда“. Нѣма ли право полицията да направи това? Има, безспорно, за всѣки безпристрастенъ юристъ и за всѣки общественъ дѣецъ. Това е положението. Поканени господата, не щатъ да вѣрватъ, вдигатъ гюрултия. Не е вѣрно, че съобщаватъ на прокурора, прокурорътъ се научава пакъ отъ партизани, устно — никакви писмени съобщения не е имало. А въ града цѣла схватка на площада между прокурора и началника, значи, между правосъдието и полицията. Това е стара традиция, когато министритѣ сж мислили, че всѣки си има периметъръ и е по-силенъ отъ другия. Властта е една, единъ източникъ има тя; тя е солидарна; никой не трѣбва да загазва въ областта на другата властъ и всѣки трѣбва да изпълнява точно своя длъгъ, безъ да излага на публиката слабостта на властта. Питамъ ви, г-да, какъвъ прокуроръ ще бѣде този, който на площада може да се бори съ единъ началникъ.

Ю. Юрдановъ: Ами ако началникътъ е лудъ?

Министъръ Х. Поповъ: Може да е лудъ началникътъ, но прокурорътъ нѣма право да се бори съ него на площада. Такъвъ прокуроръ азъ нѣма да държа — да знаете това. Чл. 7 отъ углавното сѣдопроизводство дава право на прокурора, както и на всѣки сѣдия, когато види, че дѣйствително единъ гражданинъ е арестуванъ неправилно, да се постарае да освободи неправилно задържания гражданинъ. Туй е вѣрно, обаче прокурорътъ нѣма право безъ нищо да се нахвърля на полицията на площада и да хване човѣка, който се води въ участъка, и да каже на военната команда: „Вземете го този, защото азъ съмъ прокуроръ“, и публиката да гледа, че той е прокуроръ. Такава не е цѣльта на законодателя. Законодателятъ е ималъ за цѣль да постави полицията да пази реда, тя има право на всички превантивни мѣрки, а правосъдието иде отпослѣ като репресия. Това трѣбва да се помни отъ всѣки прокуроръ, трѣбва да се помни още, че солидарността между всички власти, понеже излизатъ отъ единъ източникъ, е необходима и компрометирането на военнитѣ власти съ гражданскитѣ, на полицията съ правосъдието е за хора, които не знаятъ,

какво е конституция и какво е управление. Това не става така. Даже и когато полицията или нѣкой другъ задържатъ нѣкого неправилно, има пътъ за застъпничество. Ще пише на началника: „Г. началникъ, имамъ свѣдѣние, че един-кой си е неправилно задържанъ. Моля Ви да го пуснете“. Ако не го пусне, не може ли да даде една телеграма до своя министъръ? Азъ ще го пусна. Защо прокурорътъ не дава телеграма азъ да го пусна, а се бори тамъ на площадъта? Какъвъ прокуроръ е този и какъвъ престижъ ще има тази властъ, питамъ азъ? Абсолютно никакъвъ.

Да видимъ сега, какви сж правата на полицията, слѣдъ като видѣхме, какви сж правата на прокурора. Чл. 19 отъ закона за полицията изрично казва: (Чете) „Полицията е длъжна да задържи всѣко лице, което извърши прѣстѣпление или простѣпкъ“ — даже простѣпкъ, уважаеми г. Найчо Цановъ — „а така сжко и ония, за които има силно подозрѣние въ нѣкое прѣстѣпление; но въ течение на 24 часа тя трѣбва да състави дознание и да го прѣдаде на надлежната сѣдебна властъ, само съ разрѣшението на която може да се държи прѣстѣпникътъ слѣдъ изтичането на този срокъ, въ полицията“. И изключение има — „Изключение става, когато поради важността на прѣстѣплението и далечината на мѣстото, дѣто сж сѣдебнитъ власти, не може да се извърши всичко това за 24 часа. Въ такъвъ случай прѣстѣпникътъ може да се задържи подъ отговорностъ на полицията до три дена и за това се състави мотивиранъ протоколъ“. Полицията има за цѣлъ да пази реда, полицията има право за простѣпкъ само, не само за прѣстѣпление, да задържи нѣкого. А да се съпротивлявашъ на единъ полицейски или какъвто и да е публиченъ органъ, когато той функционира, това е прѣдвидено въ чл. 145 отъ углавния законъ, че е прѣстѣпление, а не е простѣпкъ, и отговаряшъ за това. Та, казвамъ, дори когато има и простѣпкъ, дори когато има едно подозрѣние на полицията, че вие сте прѣстѣпникъ, тя има право да ви вика въ участъка и да ви държи 24 часа, до дѣто се състави актъ. Не, казватъ ни, полицията никакво право нѣма. Тогава, азъ ще ви кажа, че тя не е нужна, трѣбва да я опразнимъ. Тукъ, въ случая, не само 24 часа, но 24 минути нашиятъ прокуроръ не е билъ въ състояние да търпи, и тъкмо изкарватъ хората отъ кръчмата, понеже изборъ става утрѣ, да види публиката, нахвърля се и казва: „Г. началникъ! Дайте ми обяснения“. Началникътъ хубаво му казашъ: „Азъ на площадъта обяснения не давамъ. Нѣмамъ ли азъ канцелария, нѣма ли участъкъ? Нѣмате ли довъріе? Защо сега вдигате гюрултия — да ви види публиката?“

Н. Цановъ: Но не го пуска въ участъка.

Министъръ Х. Поповъ: И понеже се намѣрила военна команда, която да слуша прокурора, понеже името е голѣмо — и трѣбва да се радваме за това. (но други прокурори сж работили за това име) — полицията нѣмала какво да прави, пуска ги отъ площадъта и публиката вижда, че три власти — полицията, правосѣдието и военната властъ — се каратъ и военната се подчинява на прокурора. Свършенъ въпросъ. Туй е цѣлото явление. Сега, прокурорътъ дава телеграма, че той туй направилъ, понеже му се оплакали. Азъ направихъ справка и излѣзе, че въ прокурорството нѣма никакво оплакване. То е било устно.

Н. Цановъ: Белки не може устно?

Министъръ Х. Поповъ: И понеже му се оплакали, той веднага влѣзналъ въ длъжността си. Питамъ ви, г. г. народни прѣдставители, влѣзналъ ли е той

веднага въ длъжността си или друго е проявилъ? За да влѣзеше въ длъжността си, той трѣбваше да остави полицията да заведе хората въ участъка, можеше самъ той да отиде тамъ да състави актъ, но не биваше да прѣдизвика скандалъ на площадъта; то е най-малко нетактично. Въ телеграмата, която се съобщава и за която уважаемиятъ видински народенъ прѣдставитель говори, че нѣма никакво съмнѣние, че била повече отъ справедлива, въ тази телеграма той самъ се излага. Той самъ казва: „Веднага азъ влѣзохъ въ своята роля, защото поискахъ отъ началника обяснения на площадъта“, и понеже послѣдниятъ не ги далъ, той заповѣдалъ на командата да пусне хората. Мислите ли вие, че този прокуроръ е изпълнилъ своя дългъ, е билъ истински блюстителъ на закона? Не. Който знае тази история, издигъжъ ще каже: не, този прокуроръ не е изпълнилъ своя дългъ, той друго е гонилъ — понеже утрѣ има изборъ, да се види, че тукъ има сила и че вие можете да стоите въ кръчмата дори и когато полицията не иска, защото тя не е властъ. Той е компрометиралъ властѣта. Ето защо казвамъ, че чл. 19 отъ закона за полицията е нарушенъ отъ този прокуроръ: той не е далъ на полицията да дѣйствува, той я е суспендиралъ, а правосѣдието не суспендира никаква властъ, то дава възможностъ на всѣка властъ да функционира, и когато тя наруши нѣщо, тогава то дожда като репресия. Този прокуроръ е трѣбвало да има търпѣние, да почака 24 часа, да донесе, въ какво именно се състои нарушението, което върши полицията, и слѣдъ 24 часа може да се обвинява, че тя е нарушила закона; но до 24 часа не може да се обвинява абсолютно въ нищо.

Отъ крайната лѣвица: Като минатъ изборитѣ.

Министъръ Х. Поповъ: То е другъ въпросъ, ако вие гоните нѣщо за изборитѣ; правосѣдието нѣма да гледа изборитѣ, то иска само да се изпълни законътъ. Прѣдставете си, когато полицията води нѣкого въ участъка — а всѣки денъ ги водятъ — яви се прокурорътъ и безъ обяснения освобождава хората и ги връща назадъ. Какво значи това? Туй значи да нѣма полиция. Туй не е цѣльта на закона. Ама ще кажете, избори има. Законътъ не прави разлика, *lex non distinguit*, еднакво е и въ врѣме на избори, и подиръ изборитѣ. Ако искате въ врѣме на избори полицията да държи друго поведение, създайте законъ, че три дена прѣди изборитѣ полицията се суспендира. Тогава разбирамъ.

Сега, какво нарушение е направилъ началникътъ, за да го дадемъ подъ съдъ? Уважаемиятъ видински прѣдставитель пита, първо: „Какви мѣрки сте взели?“ Въ телеграмата на прокурора не се искатъ мѣрки, а той съобщава, че веднага влѣзълъ въ ролята си и изпълнилъ дълга си, освободилъ хората и не позволилъ на полицията да ги вика въ участъка. Това е. Какви мѣрки ще трѣбва да вземемъ?

Да видимъ сега кой отъ двамата отъ тѣзи носители на властѣта е правъ, правъ ли е Тепавичаровъ или прокурорътъ. За съжаление, трѣбва да дамъ право не на прокурора, защото трѣбва да бждемъ справедливи, защото законътъ е изриченъ. (Смѣхъ въ крайната лѣвица) Да, ако вие мислите, че чл. 19 отъ закона за полицията не дѣйствува, че е суспендиранъ, тогава е другъ въпросъ. Ако ли пъкъ дѣйствува, нѣма защо да говоримъ, защото началникътъ е билъ въ правото си и който му се е намѣсилъ, не му е далъ да изпълни своята обязаностъ, своя дългъ, а чл. 145 отъ углавното сѣдопроизводство не позволява никому да прѣпятствува на властѣта, тя трѣбва да функционира свободно, и който ѝ прѣчи, той е именно виновниятъ. А прѣдставете си, даже уважаемиятъ видински прѣдставитель, като пита, какво съмъ направилъ, иска да се даде подъ съдъ начал-

никът. Кой може да даде началника под съд за това дѣйствиe? Пакъ прокурорътъ, той сжщиятъ. Отъ 23 февруарий до 5 мартъ — уволненъ е чакъ на 5 мартъ — той е ималъ 7 и 5, 12 дена, въ негова властъ бѣ да го даде подъ съдъ. Той не го е далъ подъ съдъ. И защо мислите вие, че не го далъ? Не затуи, че се обичатъ — тѣ сж влѣзли въ конфликтъ единъ съ другъ и сега могатъ да се изведатъ — но затуи, че нѣма защо да го даде подъ съдъ. Нека каже уважаемиятъ видински народенъ прѣдставителъ, по кой членъ на наказателния законъ би подвелъ дѣйствиата на Тепавичарова, когато той ками двама или повече граждани да напуснатъ кръжмата, защото има обща заповѣдъ, че тѣ не могатъ вече да стоятъ тамъ, и когато ги води въ участъка, затуи, че тѣ не му се подчиняватъ, прокурорътъ не дава. Какво прѣстѣпление е извършилъ Тепавичаровъ? Кждѣ ще го подведете вие? И затова Мициевъ 12 дена не го е далъ подъ съдъ, защото нѣма кждѣ да го подведе. И сега има прокуроръ, който може да го даде подъ съдъ — и това питане на него би трѣбвало да се отправи ако би билъ министъръ — но не съмъ азъ, който мога да направя това, защото законътъ не ми дава право. Ето защо, казвамъ, самиятъ Мициевъ не го е далъ подъ съдъ, защото не е имало кждѣ да го подведе.

Той, обаче, е съзналъ своята грѣшка; грѣшката е негова. Той даже дойде при мене лично. Азъ му казахъ: „Какво сте направили?“, и той си изповѣда всичката случка. Казвамъ му: „Слушай, азъ не искамъ такива прокурори, които мислятъ, че стоятъ по-горѣ отъ всѣка властъ. Всѣка властъ на мѣстото си, и за прокурора особено и за сждинитѣ е най-важно, защото тѣ сж по-образовани, да не навлизатъ въ областта на другитѣ власти; иначе всичко ще се обърне наопаки“. Монтескьо е искалъ раздѣление на властитѣ, и ние го имаме въ нашата конституция — да не вкарваме въ правосѣдното всички почти власти. Наистина, имаме вече маса административни функции, напр., пенснитѣ, изборитѣ, които не сж сждебни, но прѣдъ видъ, че на сжда се има повече довѣрие, сж прѣдставени нему, и полска-лека, вмѣсто раздѣление на властитѣ, ще взематъ лека-полска да ни избиратъ и ще имаме една сждебна властъ, която ще събере всичко. Азъ съмъ поддържнитѣ на разпрѣдѣлението на властитѣ. И питамъ го: „Прѣди всичко, като сте постѣпили тѣй, добръ ли сте направили — да излагате властѣта на плушадѣ? Второ, кждѣ виждате Вие едно нарушение тукъ, нѣма ли право полицията да вика гражданитѣ въ участъка?“ — „Има“.

Ю. Юрдановъ: Ако има причина.

Прѣдседателъ: Моля, не прѣкъсвайте постоанно.

Министъръ Х. Поповъ: Тѣй, ако има причина. А за да се установи тая причина, трѣбва врѣме, и Вие трѣбва да идете въ участъка да се разправите, а не така, на улицата: „Пусни го à tout prix“. Това е. Той самъ призна това и каза: „Г. министре! Азъ събрахъ — тѣй каза той — азъ знаа, че е грѣшка, но и Вие сте били младъ, не сте ли се увличали? Простете ми и ме назначете. Азъ ще бжда блюстителъ на закона и нѣма вече да правя подобни работи“. И затуи азъ казахъ: „Добръ, *et tunc humanum est* — ще ви назнача“. И даде човѣкътъ заявление — ето го тукъ, въ дѣлото — да го назнача отново. Но какво да правя? Послѣ, намѣрилъ си служба като юрисконсултъ въ Плевенъ или не знамъ кждѣ, назначавамъ го тамъ, и така се свърши цѣлата тая история.

Искамъ да кажа, че не съмъ се ръководилъ нито отъ злоба, нито отъ отмѣщение, защото азъ не се ръководя отъ партизански съображения. Вие ще

видите при мене прокурори отъ всички партии. Има даже такива, които азъ назначихъ, слѣдъ като сж били окръжни управители на цанковиститѣ. Това мене не ме вълнува.

И. Йоновъ: Да ви сж честити!

Министъръ Х. Поповъ: Честити-нечестити, когато си изпълняватъ дълга, тѣ ще бждатъ мои прокурори; когато, обаче, не си изпълняватъ дълга, тѣ не могатъ да минатъ безъ внимание.

И. Ангеловъ: Който е краснъ партизанинъ, не може да бжде добъръ раздавачъ на правосѣдие.

Министъръ Х. Поповъ: Както и да е, казвамъ, тая грѣшка веднѣжъ призната отъ него, ако би я повторилъ, тогава той нѣма право да бжде прокуроръ. Но иначе се разрѣши въпросътъ, понеже градски съветъ нѣкъждъ му прѣдложили служба на юрисконсултъ и той останалъ тамъ.

Ето всичката история, за която ме пита уважаемиятъ г. Найчо Цановъ. Азъ мисля, че и той ще съзнае, че въ случая прокурорътъ не е уволненъ затуи, че Тепавичаровъ могълъ да се даде подъ съдъ, та го уволнявамъ, за да не го даде подъ съдъ, защото ви казвамъ, че дѣяннето му не съдържа прѣстѣпление. Ако би съдържало такова, самъ Мициевъ можеше да го даде подъ съдъ, и сегашниятъ прокуроръ пакъ може, но нѣма какъ. Тѣй щото, не може да ми се вмѣни туй, че Мициевъ билъ уволненъ, за да не бжде даденъ подъ съдъ Тепавичаровъ.

Дѣто говорите за втория денъ, тамъ той е отишълъ пакъ безъ писмена заповѣдъ и казалъ не вече на началника, а на подчиненитѣ му, които пкъкъ му казали: „Не можемъ да пуснемъ никого. Ако искате да пуснемъ нѣкого, елате съ писмена заповѣдъ, защото най-послѣ, устно, устно, но само съ устно не може: утрѣ, когато дойде да се разсѣдва въпросътъ, ще питатъ, кждѣ е писмото“. А пкъкъ единъ прокуроръ, който иска да дѣйствува, нищо не му струва да дѣйствува писмено, да иска да пуснатъ нѣкого и ще го пуснатъ. И наистина, когато е заповѣдалъ писмено, човѣкътъ е билъ пуснатъ отъ участъка. Съгласете се, че тукъ нѣма нѣкоо опасно дѣяние, нѣкоо убийство, че тукъ нѣма нищо страшно; това сж били маневри въ врѣме на изборитѣ — нищо друго. Това поведение на прокурора не прави друго впечатление, освѣтъ туй, и азъ ви казахъ, че е една грѣшка отъ самия него. И тѣй само се свърши тая работа, съ едно уволнение, което относѣ щѣне да бжде отмѣнено. Ако уважаемиятъ г. Найчо Цановъ не вѣрва, може да види тукъ заявлението. На 5 мартъ го уволнихъ, на 11 мартъ вече дава заявление да го назнача, и ви казвамъ, че щѣхъ да го назнача, подъ условие, че нѣма да повтѣря тая грѣшка, която той си призна.

Ето защо, азъ мисля, че питането на видинския народенъ прѣдставителъ е питане, основано на нѣкоо доносение невѣрно, неточно, и самъ той не си е далъ трудъ да поизучи по-добръ самото дѣяние, за да види, че то не подхожда подъ нѣкоо прѣстѣпление. Ето, г. Цановъ, азъ мога да цитирамъ и чл. 288 въ свързка съ чл. 306: ако вие лишите стъ свобода нѣкого или нѣкой органъ на публичната властъ, тогава служебно се повдига въпросътъ. А прокурорътъ не е повдигналъ въпросъ. Когато самъ той вижда туй, той можеше още на 24 февруарий да заведе дѣло, ако имаше основание за дѣло, а азъ ви казахъ, че до 5 мартъ той е прокуроръ. И азъ намирамъ за неоснователно питането, което ми отправите. Може-би, то е продуктъ на подвеждане. Уволненъ е; защото ви казвамъ, че подобни прокурори имамъ право да уволня. Азъ съмъ казалъ: докогато

изпълняватъ точно закона, сж блустители на закона, ще бждатъ прокурори; когато, обаче, се увлѣкатъ и искатъ да суспендиратъ полицията или вършатъ други несвойствени на правосъдието дѣйствия, тѣ сами трѣбва да си дадатъ оставката, защото най-послѣ правосъдието не може да служи като оръдие на тѣзи или онѣзи частни прищѣвки.

С. Златевъ: Не казахте, защо е арестуванъ карлуковскиятъ кметъ.

Министъръ Х. Поповъ: То не е моя работа; за него ще отговори г. министъръ-прѣдседателъ.

Прѣдседателъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Найчо Цановъ да отговори, да-ли е доволенъ отъ отговора на г. министъра.

Н. Цановъ: Г. г. народни прѣдставители! Прѣди всичко азъ не чуохъ отъ г. министъра никакъвъ отговоръ за арестуването на учителя и кмета.

Министъръ Х. Поповъ: По това ще отговори г. Радославовъ, защото тѣ сж били арестувани на 15 априлий, а азъ съмъ уволнилъ прокурора на 5 мартъ. Нѣма защо да отговоря, още повече че това се отнася до г. министъръ-прѣдседателя. Вие трѣбва да държите смѣтка за датитѣ.

Н. Цановъ: Азъ мисля, че г. министърътъ на правосъдието можеше да отговори, защото забѣлѣзахъ, че той се поставя въ ролята на началникъ на полицията, а не въ ролята на министъръ на правосъдието. Неговиятъ отговоръ, г. г. народни прѣдставители, ми прави странно впечатление, защото дойде съ всичко да оправдава полицията и да кори своитѣ подчинени власти.

Министъръ Х. Поповъ: Азъ не коря, но констатирамъ факта.

Н. Цановъ: Г. г. народни прѣдставители! Както на мене, така сжщо и на прокурора, по всѣка вѣроятностъ — не по всѣка вѣроятностъ, но непрѣмънно — е извѣстно постановлението на чл. 19 отъ закона за полицията. Но има и друго едно положение въ закона за углавното сждопроизводство — чл. 7 — споредъ което всѣки прокуроръ или сждия има право да отива въ участъцитѣ да види, да провѣрява, да-ли има незаконно задържани хора, и ако констатира това, той има право да разпореда веднага за тѣхното освобождение. Това е направилъ и прокурорътъ при Плѣвския окръженъ сждъ.

Министъръ Х. Поповъ: Кажете, кждѣ виждате несправедливостъ при арестуването?

Н. Цановъ: Да-ли правилно или неправилно е неговото разпореждане, това е въ кръга на правата, които му прѣдоставя законътъ. При това прокурорътъ е началникъ на полицията; той е началникъ, както на околийския началникъ, така сжщо и на стражаритѣ: тѣ сж длъжни въ кръга на неговитѣ права да му се подчиняватъ тогава, когато той иска това подчинение. Прокурорътъ е поискалъ да се освободятъ гражданитѣ Лукановъ и Върбенковъ, защото е смѣталъ, че тѣ сж неправилно задържани по силата на чл. 7 отъ углавното сждопроизводство, и околийскиятъ началникъ като не му се е подчинилъ, прокурорътъ е билъ принуденъ да прибѣгне къмъ военна сила, която му е била дадена, и неговото разпореждане е било приведено въ изпълнение.

Пита се сега, възможно ли е при такова положение на работата, министърътъ на правосъдието да смѣта, че разпоредбата на прокурора е била не-

закономѣрна. Кой не се е подчинилъ? Околийскиятъ началникъ на разпорежданията на своя висшъ началникъ — прокурорътъ. И заради това ли г. министърътъ трѣбваше да го уволни? Отговорътъ е ясенъ: министърътъ въ дадения случай се поставя въ положението на защитникъ на полицейската властъ; той не говори като министъръ на правосъдието, а като министъръ на вътрѣшнитѣ работи.

Министъръ Х. Поповъ: Всѣки трѣбва да знае границитѣ на властѣта си.

Н. Цановъ: Г. министърътъ на правосъдието казва: „Отмѣнете правото на полицията прѣзъ изборния периодъ“. Слѣдъ този отговоръ, който ми се даде отъ г. министъра, ние бихме могли друго-яче да кажемъ: г. министре, вие отмѣнете въ врѣме на избори правата на прокурора, които му се даватъ отъ напистѣ сждебни и други закони. Вие можехте ли да игнорирате правото на околийския началникъ да отиде да констатира, да-ли има въ участъка незаконно задържани хора — т. е. на прокурора.

Министъръ Х. Поповъ: Първиятъ пътъ хубаво казахте.

Н. Цановъ: Той е ходилъ да ревизира въ името на своитѣ права, които му даватъ законитѣ въ страната.

Вие казвате: „Възъ основа на кой членъ отъ закона би се подвелъ този околийски началникъ за неизпълнение разпоредбата на прокурора.“

Министъръ Х. Поповъ: Кажете кой.

Н. Цановъ: Възъ основа на чл. 438 отъ наказателния законъ, който казва: (Чете) „Чиновникъ, който се възпротиви или не допусне законна ревизия надъ своитѣ служебни дѣла или въ поднадзорното му учрѣждение, наказва се: съ тъмниченъ затворъ не по-малко отъ три мѣсеца“.

Министъръ Х. Поповъ: Но законна ревизия.

Н. Цановъ: Разбира се, ревизия законна, затуй, защото, споредъ чл. 7 отъ углавното сждопроизводство, всѣки прокуроръ има право да провѣрява, да-ли има законно или незаконно задържани лица въ участъцитѣ. Въ случая лицата се оплакватъ на прокурора и той отива да направи ревизия въ участъка, но околийскиятъ началникъ му отказва съдѣйствие. Ето това е истинското положение на работата, която е станала на 23 февруарий.

Очевидно е, г. г. народни прѣдставители, че азъ не съмъ доволенъ.

Прѣдседателъ: Петъ минути минаха. Ако не сте доволни отъ отговора, направете запитване.

Н. Цановъ: Имамъ още 2½ минути да говоря, азъ гледамъ. — Отъ начина, по който г. министърътъ отговори, азъ не мога да бжда доволенъ, затуй, защото той намѣсто да защити своитѣ подчинени служещи лица — прокурорътъ, който отъ друга страна е началникъ на полицейската властъ — отива и върши едно нѣщо, което, споредъ мене е най-неправилно въ случая — да уволни прокурора. И понеже забѣлѣзвамъ, че г. министърътъ на правосъдието взема подъ своя защита околийския началникъ, . . .

Г. Кирковъ: Станалъ вече прочутъ.

Министъръ Х. Поповъ: Всички граждани вземамъ подъ своя защита, а не само околийския началникъ, щомъ вървятъ въ законния пътъ.

Н. Цановъ: . . . който досега трѣбваше нѣколко пѣти да бѣде уволненъ и нѣколко пѣти да бѣде даденъ подъ сѣдъ, азъ не само не съмъ доволенъ отъ отговора на г. министра, а заявявамъ въ Народното събрание, че ще прѣвърна питането си въ запитване, за да можемъ да предложимъ дневенъ редъ на единъ такъвъ министъръ, който, както се вижда, не знае и не иска да почита своитѣ права и задължения.

Прѣседателъ: Врѣмето за питанята изтече, макаръ че г. г. министритѣ заявяватъ, че сѣ готови да отговарятъ и на други.

Прѣди да пристѣпимъ къмъ дневния редъ, понеже има вече нѣколко запитвания, на които трѣбва да се отговори, ще моля народното прѣдставителство да опрѣдѣли, съгласно правилника, день за отговаряне на запитванията. Миналитѣ Събрания, съгласно послѣдното прѣдложение отъ първата алинея на чл. 54 отъ правилника, сѣ опрѣдѣлили всѣки втори четвъртъкъ — значи, единъ пѣтъ на всѣки двѣ седмици — като день за отговаряне на запитванията. Желас ли Народното събрание да опрѣдѣли деня четвъртъкъ всѣки двѣ седмици, тъй както сѣ опрѣдѣляли миналитѣ Събрания, за отговаряне на запитванията? Които сѣ съгласни всѣки втори четвъртъкъ да бѣде день за отговаряне на запитванията, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Пристѣпваме къмъ дневния редъ. На първо мѣсто имаме докладъ на прошетарната комисиия.

Има думата г. докладчикътъ.

Докладчикъ д-ръ В. Михалчевъ: Г-да! Прошетарната комисиия, сѣ пристѣпването си къмъ работа, намѣри постѣпили за разглеждане повече отъ хиляда заявления. Съгласно едно рѣшение на XV-то обикновено Народно събрание, взето въ X-то му заседание на 28 октомврий 1911 г., заявленията сѣ дата поранѣшна отъ 1 януарий 1909 г. се оставятъ безъ послѣдствие, вслѣдствие на което комисиията се занимае сѣ заявленията постѣпили до Народното събрание, носящи дата отъ 1 януарий 1909 г. до днесъ.

Прошетарната комисиия въ двѣтѣ си заседания, държани на 19 и 22 априлий, разгледа всичко 94 заявления, отъ които уважи само 9, 60 остави безъ послѣдствие и 25 изпрати въ респективнитѣ министерства за мнѣние. Прочее, днесъ прошетарната комисиия има да докладва на народното прѣдставителство 9 уважени заявления. По списъка, който притежавате, ще започна да ви докладвамъ по редъ уваженитѣ заявления отъ комисиията сѣ взетитѣ по тѣхъ рѣшения.

Първото заявление, по списъка № 35, е отъ Петруна Юрданова отъ с. Ковачево, Татарпазарджишка околия, сѣ което съобщава, че съпругътъ ѝ, Юрданъ Стояновъ, билъ прѣгазенъ отъ влакъ № 231 по южно-българскитѣ желѣзници и внезапно се поминалъ. Слѣдъ смъртта си покойникътъ оставилъ четири малолѣтни дѣца безъ никакви срдства. Това заявление е придружено сѣ едно свидѣтелство отъ Ковачевското селско общинско управление, което удостоверява материялното положение на покойния, а именно, че той оставя слѣдъ смъртта си съпруга 32-годишна, дъщеря Атанаса 8-годишна, Ивана 6-годишна, Ангелина 3-годишна и Мария 1-годишна. Семейството притежава, като недвижимъ имотъ една къща оцѣнена за 500 л., едно лозе отъ 1 декаръ оцѣнено за 100 л., и 2 декара ниви оцѣнени за 200 л. Това е материялното положение на мъжа ѝ.

Прошетарната комисиия отъ XV-то обикновено Народно събрание, сѣщо е разгледала молбата на прошетелката и е взела рѣшение да се изпрати заявлението ѝ до Министерството на желѣзницитѣ за мнѣние. Въ отговоръ Главната дирекция на желѣзницитѣ и пристанищата съобщава, че дѣйствиелно Юрданъ Стояновъ на 19 май 1912 г. е билъ

прѣмазанъ отъ влакъ, обаче, той въ врѣме на нещастieto не е билъ на работа, а е билъ на съборъ въ с. Саранъ-бей. Вечерта погулялъ, напилъ се, не билъ въ трѣзво състояние, и трѣгналъ да се върне въ с. Ковачево. Неговитѣ другари, работници по поддържане на движението, какъвто е билъ и той, го придружили до извѣстно разстояние и го оставили. Вечерта, обаче, влакъ № 231 при километрическото разстояние 228⁰⁰⁰ минава откъмъ гара Саранъ-бей въ 8½ ч., дава сигналъ, но по-посе е било вече късно, не е могълъ да забѣлѣжи добръ, каква е била прѣчката, какво има прѣдъ трена и не спира. Слѣдъ това се установява, че въпросникътъ Юрданъ Стояновъ е билъ намѣренъ прѣмазанъ на релситѣ и разкъсанъ отъ влака. Дирекцията на желѣзницитѣ съобщава, че си взема бѣлѣжка за случката и че не намира виновенъ персонала на влака, понеже е било тъмно, и никой не е забѣлѣжилъ какво е имало върху линиата. И така, установява се, че Юрданъ Стояновъ, работникъ по поддържане движението, се е поминалъ прѣмазанъ отъ влакъ, не при изпълнение на служебнитѣ си обязанности, и като така, той не може да получи отъ държавата, по закона, инвалидна пенсия.

Той оставя, обаче, едно четиричленно сѣмейство отъ малолѣтни дѣца; поминалъ се е като чиновникъ, макаръ да въ момента да се е отлъчилъ отъ своитѣ задължения като такъвъ; неговитѣ другари, като сѣ го видѣли въ нетрѣзво състояние, сѣ били длѣжни да се загрижатъ повече за него и да го отведатъ най-малко поне до жилището му. Прошетарната комисиия, като взема прѣдъ видъ, че той оставя едно нещастно сѣмейство, една бѣдна жена, която нѣма никакви срдства за прѣпитаване, не притежава никаква професия, и че по закона не може да получи инвалидна пенсия, рѣши и дава мнѣние прѣдъ народното прѣдставителство да се отпусне на заявителката една врѣменна парична помощъ отъ 400 л.

(Прѣседателското мѣсто заема подпрѣседателъ г. д-ръ С. Иванчовъ)

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Които отъ г. г. народнитѣ прѣдставители сѣ съгласни сѣ мнѣнието на прошетарната комисиия за отпускане една врѣменна помощъ отъ 400 л. на дѣцата на загиналия Юрданъ Стояновъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Према се.

Докладчикъ д-ръ В. Михалчевъ: Второто заявление, г-да, наредъ по списъка, е № 36 отъ общинския съвѣтъ и училищното настоятелство на с. Асѣново, Казанлъшка околия. Училищното настоятелство на с. Асѣново построило по стопански начинъ едно основно училище въ селото си; недостигатъ, обаче, 1.000 л., за да се доизкара училището, тъй като на двѣтѣ класни стая и на салона липсватъ подове, и покривътъ на учителската стая сѣщо не е билъ довършенъ. Училището, както казахъ, е построено по стопански начинъ и при това селото е твърдъ бѣдно. Къмъ заявлението е прибавена една таблица за финансовото положение на общината отъ бюджетта за три години — 1909, 1910 и 1911 г. — отъ която таблица се вижда, че общината е много бѣдна, има приходъ всичко 3.504 л., а едно задължение отъ 1911 г. на сума 1.267 л.

Комисиията уважи заявлението на училищното настоятелство на с. Асѣново и рѣши да му се отпусне една помощъ отъ 500 л.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Има думата г. Рашко Маджаровъ.

Р. Маджаровъ: Азъ ще моля, както настоящето заявление, така и всички други заявления, по които

се отпускат помощи, прѣдварително да бждатъ изпращани въ Министерството на финанситѣ на г. министра на финанситѣ. Ще обясня причинитѣ, защо трѣбва да бждатъ изпращани на г. министра на финанситѣ.

Въ Старозагорския окръгъ, доколкото ми е известно, окръжниятъ съвѣтъ е създадалъ кооперативенъ фондъ за постройка на всички училища въ окръга. Такъвъ фондъ има въ Софийския, въ Старозагорския, въ Варненския и въ Русенския окръзи. Отъ този кооперативенъ фондъ, който се създава при окръжния съвѣтъ, всички училища въ окръга, безъ изключение, ще бждатъ направени и поправени, като общинитѣ поематъ на себе си задължението да плащатъ отъ 2 до 4% отъ общинскитѣ врѣхнини за постройка на училища, до 2% за водоснабдяване и други 2% за планоснимане. С. Асѣново, Казанлъшка околия, е въ Старозагорския окръгъ, и това село нѣма защо да се обръща къмъ Народното събрание да иска да му се отпусне помощъ, а трѣбва да влѣзе въ кооперацията и ще получи разносикъ, като поеме задължение да заплати сумата. Тѣй щото, азъ моля, на с. Асѣново да се откаже помощта, която то иска отъ Народното събрание, заявлението да се изпрати чрѣзъ Министерството на вътрѣшнитѣ работи въ Старозагорския окръженъ съвѣтъ, и отъ тамъ селото ще си получи сумата 500 л. Защото, ако ние тукъ дадемъ 500 л., а селото има нужда отъ 1.000 л., тамъ то ще си получи напълно 1.000 л. Освѣнъ това не трѣбва да се настрчаватъ общинитѣ да получаватъ просия откъдѣто могатъ, въ дадения случай отъ Народното събрание.

Та, прѣдлагамъ, вмѣсто Народното събрание да отпусне помощъ на с. Асѣново, съгласно закона за окръжнитѣ съвѣти и практиката, заведена и утвърдена отъ централната властъ за постройката на училищнитѣ здания въ окръжитѣ, които пожелаатъ това — а такива окръзи вече има въ България четири — то да си получи отъ кооперативния фондъ сумата, необходима за доизкарване на училището, като поеме върху себе си задължението, за което споменахъ по-горѣ.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Ивановъ: Вашето прѣдложение е да не бжде уважено заявлението.

Р. Маджаровъ: Да не се уважи, а да се изпрати чрѣзъ Министерството на вътрѣшнитѣ работи на Старозагорския окръженъ съвѣтъ.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Ивановъ: Г. Маджаровъ! Вие знаете, че Народното събрание не е прѣпроводителенъ каналъ. Значи, вашето прѣдложение е да се не отпуска помощъ.

Има думата г. Андрѣй Ляпчевъ.

А. Ляпчевъ: Азъ бихъ желалъ да чуя мнѣнието на г. министра на финанситѣ по подобни помощи, съ които Народното събрание открива една трапеза на всевъзможни апетити. Или ние ще вземемъ общата разпоредба държавата да поддържа училищата въ България, или пъкъ ние не ще можемъ да подпомагаме тия училища безъ сериозни причини, а по отдѣлни съображения на едно или друго село. С. Асѣново, прѣди всичко, не е въ нѣкоя нова околия, не е пострадало отъ войната, а е едно село въ нормално положение. Ако ние тѣй потеглимъ, азъ съмъ дълбоко убѣденъ, че г. министърътъ на финанситѣ ще изпусне измѣжду рѣшето онова, което той чака да събере отъ рѣката.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Ивановъ: Има думата г. министърътъ на финанситѣ.

Министъръ Д. Тончевъ: Г. г. народни прѣдставители! Въпросътъ, който повдига г. Ляпчевъ, е

сжиятъ, който азъ сега разисквахъ съ г. докладчика; питахъ го, да-ли е взето мнѣнието на Министерството на финанситѣ. Не само по този въпросъ за помощъ на общини, но тѣй сжщо и по всички други искания, които сж уважени, за пенсии. Той ми казваше, че не е взето мнѣнието на Финансовото министерство. Затова азъ ще ходатайствувамъ прѣдъ народното прѣдставителство да вземе едно рѣшение, съ което да прѣпорѣча на комисията, да не взема никакви рѣшения по парични, пенсионни и други въпроси, които ангажиратъ бюджета, безъ да има прѣдварително мнѣнието на Финансовото министерство.

Специално по пункта, да се отпусне една помощъ на нѣкое село да си поправи училището, туй искане отдѣлно не може да бжде уважено, защото Министерството на народното просвѣщение си има особенъ параграфъ за помощи на общинитѣ и то изучава, коя отъ общинитѣ би могла да получи парична помощъ. Ако по този начинъ се явяватъ отдѣлни общини да искатъ помощи отъ Народното събрание, ние на-да-ли ще имаме единъ масщабъ, по който да можемъ да се ръководимъ и да рѣшаваме; на тази община да се даде помощъ, а на онази да не се даде. Затова, относително помощитѣ на общинитѣ за поправка или за съграждане на училища, ще моля да се усвои вече една практика въ смисълъ, всички тѣзи въпроси да се рѣшаватъ отъ Министерството на народната просвѣта съ единъ особенъ параграфъ въ бюджета.

Относително въпроса по пенсиятъ — за да не се повръщамъ да говоря пакъ по него — ще моля Народното събрание да усвои слѣдующата практика. Когато ще се искатъ отъ Събранието помощи или пенсии отъ нѣкои лица, които по закона за пенсиятъ нѣматъ право да искатъ такива, тѣй сжщо да не се гземаатъ рѣшения за отпусане такива безъ съгласието на Финансовото министерство. Напр., въ № 38 отъ списъка на прошенията нѣкоя си Кера Атанасова моли да ѝ се отпусне инвалидна пенсия за сина ѝ Иванъ Добревъ, загиналъ въ войната, защото пенсията, която по закона е отпусната се дава на съпругата му и на дѣцата му, а тя, като майка, остава безъ прѣхрана. Това значи да се яви прѣдъ Народното събрание едно лице, което по закона нѣма право да получава пенсия и да я иска по частенъ редъ. Отъ сжкия характеръ сж и слѣдующитѣ пера.

Ето защо, безъ да изказвамъ мнѣнието си отдѣлно по всичкитѣ пера, азъ моля г. докладчика на прошетарната комисия да прѣпрати всичкитѣ тѣзи заявления въ Министерството на финанситѣ, за да може то да даде едно общо мнѣние по тѣхъ.

Отъ лѣвицата: Съгласни.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Ивановъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Константинъ Бозвелиевъ.

К. Бозвелиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Вие сж думата да поправа една грѣшка, която г. Маджаровъ направилъ, като каза, че Старозагорскиятъ окръженъ съвѣтъ има кооперативенъ фондъ за съграждане на училища. Такъвъ фондъ, за съжаление, нѣма. Има два фонда само: единиятъ е за водоснабдяване, другиятъ е за планоснимане; фондъ за училища нѣма. Имаше направенъ заемъ отъ окръжния съвѣтъ за училищата въ окръга, обаче този заемъ е изчерпанъ, и въ послѣдната сесия на окръжния съвѣтъ, на който азъ имамъ честта да бжда членъ, ние бѣхме принудени да оставимъ безъ послѣдствие много такива заявления отъ общини, на които трѣбваше да помогнемъ.

Случаятъ за с. Асѣново е такъвъ. Тази помощъ не се иска за постройка на ново училище, а за доизкарване на започнато училище. Това село бѣше

чисто турско, сега е населено съ българини; общината е крайно бедна — има приходъ всичко 3.400 л. По-неже окръжният съветъ нѣма възможностъ да помогне на тая община, . . .

А. Ляпчевъ: Нека се обърне къмъ Министерството на просвѣщението.

К. Бозвелиевъ: . . . а е необходимо да ѝ се помогне, азъ мисля, че ще бѣде едно добро дѣло, ако Народното събрание вземе рѣшение да удовлетвори това прошение поне за сумата, която комисията е рѣшила да се даде.

Не съмъ, обаче, противъ това, което г. министрътъ на финанситѣ желае, щото всички прошения да бѣдатъ разглеждани и удовлетворявани, само слѣдъ като се вземе мнѣнието на г. министра на финанситѣ. Това е въ реда на пѣщата.

Докладчикъ д-ръ В. Михалчевъ: Азъ съмъ сѣщо така съгласенъ съ мнѣнието на г. министра на финанситѣ; всички заявления ще бѣдатъ изпратени най-напрѣдъ за мнѣние на Финансовото министерство.

Г. Данаиловъ: Нека се вземе едно рѣшение за това отъ Народното събрание.

Докладчикъ д-ръ В. Михалчевъ: По-неже всички тия заявления сѣ отъ важенъ и спѣшенъ характеръ, затова сме ги внесли направо въ Народното събрание.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Повдигнатиятъ отъ г. Рашка Маджаровъ въпросъ и направеното заявление отъ страна на г. министра на финанситѣ е: по всички въпроси, касаещи се до отпускане на помощи, пенсии и каквито и да е пари отъ страна на държавата, които се разрѣшаватъ отъ прошетарната комисия, да се взема рѣшение отъ Народното събрание, слѣдъ като прѣдварително се чуе мнѣнието на Финансовото министерство или на делегатъ отъ това министерство; тогава чакъ прошетарната комисия да се произнася. Азъ мисля, че това прѣдложение се схожда съ онова, което г. Рашко Маджаровъ прѣдлага.

Р. Маджаревъ: Една бѣлѣжка: всички прошения, които прѣдполагатъ да се взематъ суми отъ бюджета.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Въ такъвъ случай ще туря на гласуване слѣдующото прѣдложение: прошенията на Асѣновската община, както и всички други прошения, по които се е произнесла прошетарната комисия и трѣбвало да се докладватъ днесъ, да се повърнатъ на комисията, като заедно съ това Народното събрание взема общо рѣшение, щото въ всѣки случай, когато има да се ангажира хазната или фискалътъ съ отпускане извѣстна сума по въпроси, които се разглеждатъ отъ прошетарната комисия, да се иска прѣдварително мнѣнието на Министерството на финанситѣ. Които сѣ съгласни съ това прѣдложение, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приема се.

Г. Коновъ! Имате ли да докладвате?

Докладчикъ А. Коновъ: Да, имамъ да докладвамъ прошения, по които Финансовото министерство е дало мнѣние.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Имате думата.

А. Коновъ: № 43 по списѣка. Постѣпила е една молба отъ Стефана Велкова, вдовица, съпруга на по-

чиналия войвода Тодоръ Велковъ отъ Шуменъ. Заявлението е подадено прѣзъ 1905 г. Въ заявлението си Стефана Велкова съобщава, че покойниятъ мъжъ е билъ войвода, водачъ на една българска чета прѣзъ Босненското и Херцеговинско въстание. Сѣщо така той, начело съ една чета, прѣзъ 1877 г., прѣзъ врѣме на освобождението на България, е вземалъ участие въ революционното движение; а прѣзъ 1875 г. вземалъ участие, както въ Русия, така и въ Румѣния, въ издигане съзнашето на българския сѣмекъ. Прѣзъ сѣщата 1875 г. е съдѣйствувалъ твърдѣ много за прѣселването на българското население отъ Молдова. Вземалъ е така сѣщо участие въ създаването на училища вътрѣ въ България въ турско врѣме, напр., въ Прѣславъ и пр. Прѣзъ врѣме на руско-турската война сѣщо така е вземалъ живо участие, заедно съ руската армия. Съ една дума, този българинъ е взелъ живо участие прѣзъ всички движения на българскитѣ революционни врѣмена. За това има купъ доказателства: има свидѣтелства, издадени отъ генералъ Каулбарсъ, за неговото участие въ това движение, има издадено свидѣтелство отъ Панайота Хитовъ, извѣстниятъ български войвода, за неговото участие въ четата му прѣзъ 1876 и 1877 г.; има издадено сѣщо така свидѣтелство отъ единъ руски генералъ, на когото името не можахъ да прочета въ документа, който сѣщо удостоверява неговото участие въ врѣме на войната прѣзъ 1876, 1877 и 1878 г. Слѣдъ освобождението на България, той не е потърсилъ помощта на държавата, занимавалъ се е съ частни занаяти, билъ е касапинъ, билъ е назначаванъ сѣщо така и на служба. Поминалъ се е и е оставилъ вдовица, настоящата просителка Стефана Велкова, която има при себе си една възрастна неженена дѣщеря. Тя има двама синове, запасни офицери, които ѝ сѣ давали помощъ, единиятъ 30 л., другиятъ 15 л., но съ тази сума тя не могла да прѣкара тукъ, въ София. Отъ 1905 г. въ всѣко Народно събрание тя е възобновявала своето искане чрѣзъ подаване на заявления. Нейниятъ молби сѣ обикаляли между царската канцелария, Народното събрание и Министерството на финанситѣ и, най-сетнѣ, Министерството на финанситѣ е дало мнѣние, и между другото, като съобщава участието на мъжа ѝ въ това движение, казва: "(Чете) „Прѣдъ видъ на горѣизложеното, на мнѣние съмъ да се удовлетвори молбата на просителката, като ѝ се отпусне една пенсия въ размѣръ, какъвто Народното събрание намѣри за добръ да ѝ опрѣдѣли“.

Н. Цановъ: Отъ коя година е това рѣшение?

Докладчикъ А. Коновъ: Това е отъ 1910 г., мѣсець февруарий. — Има прѣдставени двѣ удостоверения отъ Софийската община, съ които се удостоверява нейното материално състояние. Въ едното отъ тѣхъ, подъ № 1.777 отъ 1910 г., се казва, че тя не притежава никакви имоти въ столицата и се намира въ бѣдно положение. Въ другото удостоверение, подъ № 31 отъ 1909 г., се казва сѣщо така, че тя нѣма никакви имоти въ София и че единиятъ синъ, Никола, ѝ давалъ 30 л., а другиятъ синъ, Иванъ, ѝ давалъ 15 л.

Най-сетнѣ, прошетарната комисия на 23 февруарий 1912 г. се е произнесла да ѝ се отпусне една народна пенсия отъ 50 л. мѣсечно. Обаче прошетарната комисия на XVII-то обикновено Народно събрание, която се занимава повторно съ това заявление на 22 априлий т. г., като има прѣдъ видъ трудното положение на страната слѣдъ тая война и пуждитѣ отъ задоволяване на много искания отъ такъвъ характеръ, най-сетнѣ се съгласи да се отпусне една народна пенсия отъ 20 л. мѣсечно — видоизмѣнява рѣшението на старата комисия. Прѣдъ видъ още

и на туй, че тази жена е въ напрѣднала възраст — 78 години — може-би още малко ѝ остава да живѣе, нека ѝ дадемъ възможностъ въ послѣднитѣ години поне да почувствува, че държавата съ нѣщо се е отнесла благосклонно за миналата дѣйностъ на нейния мъжъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Има думата г. Рапко Маджаровъ.

Р. Маджаровъ: Г. г. народни прѣдставители! Въпрѣки мнѣнието на Министерството на финанситѣ отъ 1910 г., съ което ходатайствува да се отпусне на просителката пенсия за заслуги на нейния починалъ съпругъ, и въпрѣки мнѣнието на прошетарнитѣ комисии отъ 1910 г. и тазгодишната, ще ходатайствувамъ, щото вие да не се съгласите да се отпусне на просителката пожизнена пенсия. Прѣди всичко, или нейниятъ съпругъ отговаря на условията на закона за поборницитѣ, и тамъ трѣбва да се държимъ о положителнитѣ и общи закони и да не правимъ изключения, и въ такъвъ случай нѣма защо просителката да се обръща къмъ Народното събрание, или не отговаря, и въ такъвъ случай трѣбва да намѣримъ крайно уважителни причини, които да ни заставятъ да дадемъ на нея правото на пенсия. За единъ поборникъ напр., който е участвувалъ въ освободителната война прѣзъ 1877—1878 г. и случайно не може да се снабди съ документи, защото неговитѣ началници сж починали, ако ние, Народното събрание, виждаме, че той има право, макаръ че не сж спазени формалноститѣ на закона, състоящи се въ това, че той не може да набави пужнитѣ документи, бихме се съгласили; или за единъ човѣкъ, служилъ 14 години и 364 дена и починалъ при изпълнение на служебнитѣ си обязанности, макаръ и формалноститѣ на закона да не допускатъ отпускането на пенсия, ако не сж изслужени тѣкмо 15 години, ние бихме могли да отпуснемъ такава. Но тукъ имаме жена, която иска пенсия за заслуги на нейния мъжъ, направени по-рано, прѣди 1879 г.; отъ друга страна тая жена има двама синове — за това сж прѣдставени доказателства — запасни офицери, които ѝ давали по 30 л. мѣсечно, по не ѝ достигали. Въ случая не се касае нито за нѣкакви неизпълнени формалности, които трѣбва да уважимъ, нито за крайно бѣдно положение — да прѣкарва края на живота си въ голѣма мизерия — а напротивъ имаме заявление отъ комисията и данни, които се намиратъ при дѣлото, че тая жена е състоятелна, защото получава отъ своитѣ двама синове по 30 л. мѣсечна помощъ. Ако почнемъ и на такива сѣмейства да даваме пари за заслуги, тогава кждѣ ще отидемъ? Много лесно е да се разрѣши единъ случай: ще дадете и ще се свърши. Но не забравяйте, че ще се яви и втори, и трети, и четвърти случай, и ние, или ще бждемъ несправедливи, като не отпуснемъ на послѣдующитѣ, или ще направимъ въ бюджета такива работи, които ще тегнатъ на пѣлия народъ.

Ето защо, въпрѣки мнѣнието и на Финансовото министерство и на прошетарната комисия, азъ ще моля да се съгласите да не се отпусна на просителката никаква пенсия.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Има думата г. Марко Турлаковъ.

М. Турлаковъ: Г. г. народни прѣдставители! Като подкрѣпамъ искането на г. Маджарова, азъ въ сжщото врѣме се питамъ: какви сж съображенията и каква е послѣдователността на комисията, когато се съгласява да отпусне пенсия на една майка, която има двама синове, запасни офицери, и не ѝ били достатѣчни ония суми, които ѝ давали тѣ, та

трѣбвало да ѝ се отпусне пенсия? Ако се водимъ по това начало, че туй, което ѝ даватъ нейнитѣ синове е недостатѣчно, тогазъ какво да кажемъ за опѣзи майки на убититѣ сега войници, на които се дава пенсия само по 6 л. мѣсечно? Тогава всички синове ще поискатъ Народното събрание да храни майкитѣ имъ, да имъ отпусна народни пенсии. Моля г. г. прѣдставителитѣ да оставятъ туй заявление безъ послѣдствие, да отхвърлятъ искането на комисията, защото никакъвъ критерий нѣма при нейното рѣшение.

Азъ чета тукъ на едно мѣсто въ списъка на прошенията разгледани отъ прошетарната комисия, да се говори за една майка, която иска пенсия или помощъ — както прѣди малко рѣшихме, това заявление ще бжде пратено на финансовия министъръ — и комисията намира за добръ да ѝ отпусне една врѣмenna помощъ отъ 200 л., защото жепата и дѣцата на убития получавали пенсия, а майката останала настрана. Въ настоящия случай просителката има двама синове, които тя като-че-ли намира некадърни да я хранятъ; но тѣ могатъ да я хранятъ, и затова тя не трѣбва да иска помощъ отъ Народното събрание. Азъ мисля, че не трѣбва да става въпросъ за отпускане пенсия на тая госпожа, и заявлението ѝ трѣбва да остане безъ послѣдствие. Ако заслугитѣ на нейния мъжъ сж такива, които трѣбва да бждатъ уважени и да ѝ бжде дадена поборническа пенсия, тя трѣбваше да бжде удовлетворена по закона за пенситѣ и възнагражденията на опълченитѣ и поборницитѣ. Вижда се, заслугитѣ на нейния мъжъ не сж били особено важни, и затуй тя не е била удовлетворена по казания законъ.

Прочее, азъ настоявамъ да се остави заявлението безъ послѣдствие, понеже тази жена има двама синове, които могатъ да я издържатъ. Ако не я издържатъ, има законъ, може да се обрне къмъ окръжнитѣ сѣдилища и да иска да ѝ дадатъ нѣщо повече, отколкото сега ѝ даватъ. Най-послѣ, отъ 1879 г. досега тя е живѣла безъ народна пенсия, ще прѣживѣе още нѣколко години при своитѣ синове.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Има думата докладчикътъ г. Андрѣй Коновъ.

Докладчикъ А. Коновъ: Г. г. народни прѣдставители! Ще дамъ малки обяснения, по поводъ изказанитѣ мнѣния отъ г. г. Маджаровъ и Турлаковъ.

Комисията е имала прѣдъ видъ всички тѣхни доводи, когато е вземала рѣшение за отпускане на пенсия. Отъ списъка на прошенията, разгледани отъ комисията, виждате, че маса прошения сж оставени безъ послѣдствие, прѣдъ видъ на такива именно доводи. Много отъ заявленията, които иматъ такъвъ характеръ, щото трѣбва да се разглеждатъ отъ съответнитѣ министерства, сж прѣпратени тамъ. Който иска поборническа пенсия, по силата на закона за пенситѣ и възнагражденията на опълченитѣ и поборницитѣ, заявлението му се праща въ Пенсионното управление; който иска инвалидна пенсия, заявлението му се праща пакъ тамъ. Така сж оставени безъ послѣдствие заявленията на мнозина, които искатъ поборнически, инвалидни пенсии или други помощи отъ такъвъ характеръ. Обаче, това искане на просителката Стефана Велкова не е нито отъ единия, нито отъ другия характеръ; тя иска народна пенсия, а народна пенсия може да отпусне само Народното събрание за заслуги на единъ български дѣецъ, каквито могатъ да бждатъ изтъкнати, както отъ него, така сжщо и отъ данни, които личатъ, и които могатъ да се констатираатъ отъ документи, приложени въ заявлението. Азъ не искахъ подробно да ви давамъ докладъ за заслугитѣ на тоя старъ български войвода, но комисията

има прѣдъ видъ всичкитѣ неговни заслуги. При онова, което ви казахъ, ще ви добавя, че има писани съчинения, въ които сжщо тѣй се изтъкват неговитѣ заслуги. Тѣ сж приложени къмъ заявлението. Има портрети, дѣто той се е фотографиралъ съ своята чета. Има вѣстници, които сж писали за неговитѣ заслуги, които тоже сж прибавени тукъ. Има прѣдставена записка отъ директора на Етнографическия музей въ София, искана специално отъ Народното събрание, въ която се казва: (Чете) „Въ отговоръ на устното Ви запитване, съобщавамъ Ви, че въ Архива на възраздането се съхраняватъ около 170 документи, относително дѣйността на покойния Тодоръ Велковъ. Отъ тѣзи документи се вижда, че Тодоръ Велковъ е принесълъ голѣми услуги при прѣселването на българитѣ отъ Молдова въ Таврическата губерния прѣзъ 1861 г.“ Както виждате, само по тази му дѣйностъ по прѣселението на българитѣ въ Таврическата губерния, има 170 документа. Другитѣ официални документи, както ви казахъ, безъ да ги чета — ако желаете, мога да ви ги прочета — ще изтъкнатъ неговата дѣйностъ, като добъръ български гражданинъ и патриотъ, който не е искалъ прѣзъ своя животъ да използва държавната казна. Вслѣдствие лошото материално състояние, въ което е изпаднала неговата вдовица, може би вслѣдствие на неблагоприятнитѣ синове — азъ не можа да кажа нѣщо за тѣхъ, не ги познавамъ . . .

К. Лулчевъ: Голѣмиятъ ѝ синъ е починалъ.

Докладчикъ А. Коновъ: Голѣмиятъ ѝ синъ, както казватъ тукъ, е починалъ. Може-би, и неговитѣ наслѣдници ще искатъ пенсия. Значи тази жена не може вече да получава помощъ отъ него. Така щото, г. г. народни прѣдставители, комисията обсъди всички тия данни по това нейно искане, като намали даже онова, което по-рано е било прѣдвидено, намѣри за добръ да ѝ отпусне 20 л. мѣсечна народна пенсия. Ако имаше възможностъ да я отпрати другадъ за поборническа пенсия или инвалидна пенсия, или друга нѣкаква помощъ, комисията щѣше да я прати тамъ.

А. Ляпчевъ: Народна пенсия се дава съ законопроектъ, а не съ прошение.

Докладчикъ А. Коновъ: Така щото, г. г. народни прѣдставители, като смѣтамъ, че това рѣшение на комисията не е отъ таквъ характеръ, за да намѣри отрицание отъ ваша страна, ще ви моля да го гласувате.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Има думата г. Йорданъ Йоновъ.

Й. Йоновъ: Г. г. народни прѣдставители! Въпросътъ се касае да се дадатъ 20 л. на една вдовица. Дѣйствително тя е имала двама синове, отъ които единътъ ѝ е давалъ 30 л., другиятъ — 15 л. Азъ ще моля Народното събрание да не остави безъ послѣдствие заявлението ѝ, но нека и не го уважи сега, а да го прѣпрати, както по-рано вземахме рѣшение, относително всички прошения, които се отнасятъ до пари, въ Министерството на финанситѣ. Тамъ ще се провѣри, че единъ отъ нейнитѣ синове умрѣлъ, а другиятъ е содажия въ Русе, който едвамъ може да прѣпитава своитѣ дѣца. Азъ ще ви моля, прѣди да се изучи работата, недѣйте отказва тѣзи 20 л. на една жена, която може-би само 1—2 години още ще живѣе. Ако на врѣмето нейниятъ съпругъ бѣше поискалъ пенсия за своитѣ заслуги, щѣше да вземе досега десетки хиляди лева. Има хора, които сж подавали заявления за пенсия, протакани сж, и сме рѣшавали да имъ се дава пенсия, когато вече

тѣ сж умрѣли. Имаше единъ опълченецъ, който бѣше подалъ заявление до Народното събрание и понеже една комисия бѣше рѣшила да му се дадатъ 70 л., а друга я намали на 50 л., той отказа да ѝ вземе и каза: „Единъ день, слѣдъ като умра, да ги взематъ дѣцата“. Тукъ единъ колега задъ грѣба ми казва, че содажията се е самоубилъ. Затова моля да се прати заявлението на г. министра на финанситѣ да го провѣри, а не да се остави безъ послѣдствие.

Докладчикъ А. Коновъ: То е ходило въ Министерството на финанситѣ и послѣдното е дало мнѣнието си.

Й. Йоновъ: Тогава моля да се уважи молбата, да ѝ се дадатъ тѣзи 20 л. Отказвамъ се отъ прѣдложението да се прѣпрати въ Министерството на финанситѣ.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Има думата г. Паскалъ Паскалевъ.

П. Паскалевъ: Г. г. народни прѣдставители! Менѣ ми се чини, че трѣбва да развѣршимъ единъ муниципаленъ въпросъ по поводъ на тази пенсия. Г. докладчикътъ казва, че просителката иска народна пенсия. Азъ смѣтамъ, че народна пенсия може да се иска, когато нѣма единъ законъ, който да урежуира дадения случай. Вне виждате, че съ това прошение тя иска народна пенсия за заслуги, които покойниятъ ѝ мъжъ е принесълъ по врѣмето на освободителната война и за заслуги принесенни прѣзъ врѣме на възстанието. За такива заслуги имаме специаленъ законъ — законъ за пенснитѣ на поборницитѣ и опълченцитѣ. Тамъ сж изброени всички случаи, въ които може да се даде пенсия на единъ поборникъ или опълченецъ. Този случай попада въ епохата на освободителната война, слѣдователно, имаме единъ специаленъ законъ, който го урежуира. Ако по закона за поборницитѣ и опълченцитѣ тази жена не заслужава пенсия, то по тази работа ще се произнасятъ нашитѣ сѣдници. Ако въ случая нѣмаше законъ, ако вѣтъ отъ епохата на освободителната война този човѣкъ е извършилъ известни заслуги къмъ България, тогава прощението може да се разгледа.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ признавамъ, че тази жена може да е бѣдна и да заслужава пенсия, но не е само тя, която се нуждае отъ пенсия: има редица опълченци и поборници, които законътъ изключва и не имъ дава никакви пенсии. На всички четници, които сж участвували въ дрѣновското възстание, въ Дюстабановата чета, въ панагюрското възстание, които не сж били войводи и четовоци, законътъ за пенснитѣ на поборницитѣ и опълченцитѣ не имъ дава пенсия. Има въпиюща несправедливостъ, която трѣбва да се поправи, като се измѣни законътъ за пенснитѣ на поборницитѣ и опълченцитѣ. Има тѣхни другари четници, които съ оржие въ рѣка взеха участие въ боеветѣ за нашето освобождение и въ възстанията и които по-рано, по силата на стария законъ, който даваше пенсия и на четницитѣ въ възстанията, дадохъ заявление и взеха пенсия и продължаватъ да получаватъ пенсия въ продължение на 15—20 години. а на тѣзи отъ тѣхъ, които бѣха добросъвестни и не дадохъ още въ първитѣ години слѣдъ нашето освобождение заявление за пенсия, а дадохъ слѣдъ 1895 г., когато се измѣни законътъ и отне правото на четницитѣ да получаватъ пенсия, сѣдницата сега отказватъ всѣкаква пенсия. Хора, които сж участвували въ една и сѣща чета, единъ отъ тѣхъ получаватъ пенсия, а други не, и такива ги има стотици въ Дрѣновско, Габровско и Панагюрско. Ако искаме да поправимъ тия грѣшки, трѣбва да се

внесе едно предложение отъ г. министра на финанситъ или отъ нѣкой народенъ прѣдставителъ. Даже такава прѣдложение бѣше внесено отъ мене и отъ г. Дрънкова едно врѣме, за да се поправятъ тѣзи несправедливости. Трѣбва да се измѣни самиятъ законъ, като се даде право на пенсия на всички онѣзи поборници и опълченци, които законътъ изключва и които сега даватъ заявления за пенсия. Ако не се поправи самиятъ законъ, такива отдѣлни случаи, като настоящия, Народното събрание не трѣбва да разглежда, а трѣбва да ги прѣпраща чисто и просто въ пенсионното отдѣление и тамъ, съгласно закона, Министерството на финанситъ да си даде миѣнието. Можемъ ли да дадемъ на тази жена 20 л., а на други, които сж живи, и които сж заслужили повече, отколкото мъжа ѝ, които сж били и които не сж подали заявление въ Народното събрание, сѣдилищата да не имъ дадатъ пенсия?

Азъ се присѣдинявамъ къмъ миѣнието на нѣкои отъ прѣдговорившитъ г. г. оратори, това прошение да не се разглежда или да се остави безъ послѣдствие, или, както взехме рѣшение, ако не е пращано, да се прати въ Министерството на финанситъ и да се искатъ обяснения. Ако Министерството на финанситъ е дало обяснения, да се остави безъ послѣдствие.

Прѣдседателствуващъ д-ръ С. Иванчовъ: Има предложение на прошетарната комисија да се отпусне на Стефана Велкова 20 л. мѣсечна пенсия.

Има направено прѣдложение отъ г. Рашко Маджарова, подкрѣпено и отъ други, да не се отпуща тази пенсия.

Ще туря на първо мѣсто на гласуване рѣшението на комисията. Които г. г. народни прѣдставители сж за отпускане народна пенсия на Стефана Велкова по 20 л. мѣсечно, моля, да си вдигнатъ ржката. (Малцинство) Не се приема.

Отъ дѣсницата: Бюлшинство е.

Прѣдседателствуващъ д-ръ С. Иванчовъ: Меншество е, г-да.

Минаваме къмъ слѣдующата точка отъ дневния редъ — продължение разискванията, които започнаха вчера по исканата анкета отъ народнитъ прѣдставители г. г. Радевъ, Благоевъ и други.

Има думата г. Стоянъ Омарчевски.

С. Омарчевски: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Въ днешкашния часъ прѣдъ насъ е поставенъ за разглеждане единъ въпросъ, едно събитие минало. Ние сме извикани тукъ, за да си кажемъ думата върху едно събитие, което отвори една дълбока рана върху нашия народенъ организъмъ. Отъ туй мѣсто, както направиха всички прѣдговоривши, и както ще направятъ всички, които ще говорятъ слѣдъ мене, за лишенъ пжтъ ще подчертая безпримѣрната храбростъ на българския войникъ, и въ сжщото врѣме, пакъ отъ тукъ, ще искамъ да се посочатъ отговорноститъ на ония, които съзнателно или несъзнателно станаха причина, щото плодетъ на българското оржжие да не могатъ да бждатъ използвани отъ българската държава. Г-да, войната за насъ, хората на земеделския съюзъ, се яви като единъ резултатъ, като една крайна цѣль, като едно послѣдствие на цѣлата система на управление отъ освободението на насамъ. Нѣщо повече. Войната съ всичкитъ ѝ угрози, съ всичкитъ ѝ послѣдствия ние прѣдвиждахме отъ 15 години, отъ какъ се появихме ние като организация на българския политически небосклонъ. Казвамъ, че за насъ войната не е нѣщо ново и че тя се яви като резултатъ отъ цѣлата дѣйностъ на всички партии упра-

влявали досега България. Защо? Ако ние направимъ една малка разходка въ миналото, ако ние се вгледаме малко по-назадъ въ нашия политически животъ прѣди 17 септемврий 1912 г., ние ще видимъ, че този македонски въпросъ, за чието разрѣшение българскиятъ народъ бѣше изпратенъ на 17 септемврий, е служелъ за политическо и бойно знаме на повечето отъ политическитъ партии въ България. Посрѣдствомъ него сж се качвали и сваляли правителства; за сжщия македонски въпросъ, за свободата на братята отатътъ Рила, българскиятъ народъ е далъ най-жизненитъ свои сокове. Близо около милиардъ лева до 1908 г. българскиятъ народъ е изживилъ, за да поддържа една армия, за да поддържа единъ милитаризъмъ готовъ на всѣки мигъ и на всѣки часъ да се хвърли, да се впусне съ устремъ въ прѣдѣлитъ на Турската империя и да занесе свободата на потиснатия братъ.

Г. г. народни прѣдставители! Тѣзи, които днесъ седятъ отдѣсно, както и тѣзи, които сж управлявали България и довчера стояха тамъ, сж еднакво виновни прѣдъ българския народъ за сполетѣлото България нещастие. Защото, ако тѣзи, които днесъ стоятъ тукъ (Сочи дѣсницата) и искатъ, не знамъ отъ какви съображения, да се сждатъ едни, защото докарали погрома на България, то тѣзи, които седятъ тукъ — демократи, народняци и цанковисти — довчера изсмукваха най-жизненитъ сокове на българския народъ за военни нужди. Тѣ постоянно говорѣха, тѣ постоянно проповѣдваха, че има да постигаме национални идеали, че ние трѣбва, когато и да е, рано или късно, да отидемъ да се разправимъ съ турчина и да даруваме свобода и човѣшки правдини на брата. Виновни сж тия, които седятъ тукъ, виновни сж и тия, които седятъ тамъ, обаче юридическата отговорностъ, отговорността прѣдъ законитъ, ще трѣбва да понесатъ ония, които стоеха начело на управлението, тогава, когато дойде погромътъ на България. Отговорни сж и виновни прѣдъ закона народняци и цанковисти, защото тѣ бѣха онѣзи, които се случиха начело на управлението на 17 септемврий и обявиха войната. Прѣдъ народния сждъ, прѣдъ съвѣстѣта на българския народъ, ще бждатъ виновни, както народняци, цанковисти и демократи, така сжщо и стамболисти, радослависти и тончевисти.

Г. г. народни прѣдставители! Ако ние се вгледаме въ нашата най-нова политическа история отъ 25 години насамъ, ако ние се вгледаме въ системата на цѣлото наше управление отъ 25 години насамъ — отъ царуването на царъ Фердинанда — ние ще видимъ, че системата на българското управление се е характеризирала съ царуването на личния режимъ у насъ. Този личенъ режимъ дойде да се разцвѣти, дойде до своята най-висока, кулминационна точка въ врѣме на войната и той е именно, който докара погрома на България. И когато ние прѣди 15 години се явихме като организация въ българския животъ, ние се явихме, прѣди всичко, като една реакция противъ всичкитъ онѣзи порядки и противъ политическото безправие, което съществуваше. Ние още тогава прѣдсказвахме дождъ може да изведе този личенъ режимъ, тази система на управление у насъ. Ние се явихме, казвамъ, като една реакция на съществуващото безправие у насъ, на потисничеството, на грабителската политика отъ страна на всички управници надъ българскитъ земеделци. Всички тѣ, като служеха на интереситъ на династията, като служеха въ сжщото врѣме на империалистическитъ и завоевателни стремежи на Русия или Австрия, на караха България да стане въ дадения моментъ единъ грѣбнакъ, единъ мостъ, по който да мине рускиятъ абсолютизъмъ или нѣмскиятъ капитализъмъ, за да осществятъ своитъ крайни цѣли.

Българскитъ правителства — нѣма да позовавамъ имена, защото това бѣ вчера, то се знае —

бѣха онѣзи, които организираха чети, които пращаха въ Македония и по този начинъ направиха положението на македонския робъ непоносимо и тегостно. И тѣ сж, които нажежиха атмосферата до тамъ, щото на 17 септемврий да не може повече да се търпи и да дойде котелътъ до избухване. Както демократитѣ, така сжщо и вие, радославиститѣ и стамболовиститѣ, организирахте чети, хранихте ги, поддържахте ги отъ тугъ, обмундировахте ги, обучавахте ги и ги пращахте вътрѣ.

Отъ дѣсницата: Не е вѣрно.

С. Омарчевски: Какво правѣха тѣзи чети въ Македония? Слѣдъ като вдигнѣха бунтъ въ известенъ центъръ, тѣ се връщаха обратно насамъ, а слѣдъ тѣхъ турскитѣ редовни войски отъ Мала-Азия или отъ Европейска-Турция обръщаха на прахъ и пепелъ мѣстата, прѣзъ които минаха. Кой си изпаднаше? Разбира се и възстаницитѣ, но най-много работното население въ тия мѣста. Управницитѣ на България, за да услужатъ на Фердинанда, за да услужатъ на неговитѣ династически поцѣлзновения да владѣе повече земя, да бжде дѣйствително царъ на всички българи, пращаха чети, но тия чети докараха едно нещастие за македонския робъ. Македонскиятъ робъ се обръщаше къмъ Европа и къмъ България и молѣше, съгласно чл. 23 отъ берлинския договоръ, да му се създадатъ условия за единъ сносенъ човѣшки животъ.

По-нататкъ българскитѣ управници, вмѣсто да погледнатъ въпроса право въ очитѣ, тѣй както гледаше Европа, именно, вмѣсто да видятъ, че Европа, чрѣзъ чл. 23 цѣлѣше, прѣди всичко, цѣлостта на Турската империя, суверенитета на турския султанъ и че съ различнитѣ реформи, които въвеждаше тамъ, тя цѣлѣше прѣди всичко цѣлостта на Турската империя и цѣлостта на македонското население, като едно етнографическо цѣло, вмѣсто, казвамъ, българскитѣ управници да видятъ туй, тѣ тъкмо обратното гледаха. Тѣ гледаха какъ и по кой начинъ трѣбва да бжде припната Македония къмъ България, да можемъ да излъжемъ Европа и свѣта, та да осъмиемъ нѣкой денъ при нова 1885 г., да приєднаемъ Македония къмъ насъ. Европа тѣй не смѣташе. Европа мислѣше, че чл. 23 отъ берлинския договоръ ще бжде реализиранъ тогазъ, когато днесъ се дадатъ тѣй нареченитѣ подарски или мюршегски реформи, утрѣ сѣдебни, други денъ политически, които най-накрай да се изразятъ въ една политическа автономия подъ суверенитета на султана или подъ другъ суверенитетъ. Европа винаги гледаше на Македония като на едно етнографическо цѣло, като на една единна и нераздѣлна Македония, която трѣбва да остане само за себе си, а не припната къмъ България или къмъ друга нѣкоя балканска държава. Българскитѣ управници въ своя стремежъ — „съ него, за него и подъ него“ — да угодятъ на Фердинанда, да угодятъ на неговитѣ династически амбиции и да угодятъ на империалистическитѣ и завоевателни стремежи на Австрия и Русия, издигнаха туй знаме „автономия на Македония“, т. е. припиране на Македония къмъ България. Тамъ е цѣлата наша грѣшка, това е основното погрѣшно схващане, което обусловя нашата външна политика, а външната политика обуславяше въ най-голъма мѣра цѣлата наша вътрѣшна политика.

Българскитѣ правителства — безъ да назовавамъ имена — онѣзи, които управляваха България и вчера, и днесъ, сж се люшкали и ще се люшкатъ ту въ една, ту въ друга крайностъ — днесъ съ Австрия, утрѣ съ Русия, и все неискрено. Тѣ сѣ си мислѣха, че ще може да се откопча нѣщо, че ще можемъ да вървимъ съ едната, а въ сжщностъ да лъжемъ другата и обратно. Намѣриха се партии въ

България, които трѣбваше да използватъ личнитѣ симпатии, които питаше българскиятъ народъ къмъ Русия, за да му кажатъ, че ние трѣбва да повѣримъ всецѣло своитѣ сждбини въ рѣцѣтъ на Русия, че ние трѣбва да благоговѣемъ прѣдъ волята на руския монархъ. Г. г. народни прѣдставители! Намѣриха се български управници, които искаха да отидемъ съ Австрия, съ нѣмцината, други пъкъ партии, които поддържаха мисълта, че ние трѣбва да отидемъ съ Русия. Хората на земледѣлския сюзъ, българското земледѣлство, сж гледали винаги, гледатъ и въ настоящия случаи, както на Русия, така и на Австрия, като на единъ държави, които гоиятъ, прѣди всичко, да постигнатъ свои цѣли, свои стремежи, и ако ние днесъ или утрѣ се влагаме въ тѣхнитѣ рѣцѣ, то е само затова, за да станемъ маща, за да станемъ едно мостче, прѣзъ което да минатъ и да постигнатъ своитѣ цѣли. И тогава ние казвахме, че о вѣрно българската политика да бжде насочвана отъ руското правителство. Като хранимъ всички симпатии къмъ работния руски народъ, ние не можехме да се възхищаваме отъ дѣйността на официална Русия. Българскиятъ народъ храни симпатии, и не безъ основание, къмъ руския народъ, но българскиятъ народъ за тия симпатии, че рускиятъ народъ допѣля пъкота да го освободи, не можеше да жертвува своето бждѣще развитие. Българскиятъ народъ, най-сетнѣ, трѣбваше да застане на своитѣ собствени позѣ, да не бжде вече подъ опека, а да види самъ, какво може да направи.

К. Панайодовъ: Това е националистическа политика, която вие не признавате.

С. Омарчевски: Българскиятъ народъ е хранилъ и храни уважение къмъ ония, които си пролѣха кръвта по шинченскитѣ върхове, но българскиятъ народъ не може да съчувствува на една Русия, която, за да постигне своитѣ завоевателни стремежи, да владѣе Цариградъ и Дарданелитѣ, иска да ни направи единъ мостъ. Вие, г. г. управници, ни направихте единъ мостъ, по който да мине Русия, за да постигне, ако не днесъ, утрѣ своитѣ завоевателни стремежи. Официална Русия е различна отъ неофициална Русия, отъ общественото мнѣние, а общественото мнѣние въ Русия, това е чистата руска съвѣст на руския работникъ, селянинъ и еснафитъ, съвѣст съвършено различна отъ съвѣстта на ония, които стоятъ при Николая. Ние сме симпатизирали и ще симпатизираме на гѣдни врѣмена на онзи народъ, който пролѣ кръвта си за нашата свобода и когато 80 години разкарватъ по мюлѣгскитѣ и мукденски полета, по българското правителство не трѣбва да кара този народъ да съчувствува на една официална Русия, която отъ всеко дърво направи бѣсенка, отъ всеко училище направи затворъ, за да затвора и бѣси най-буднитѣ свои синове, които сж се борили за правата и свободитѣ на своя народъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Оставете Русия и Австрия, а разправяйте за България, на прѣдмета, моля Ви се.

С. Омарчевски: Българскиятъ народъ не можеше да съчувствува на официална Русия, но вие тамъ ни закарахте. И днесъ, ако ние говоримъ по този въпросъ, то е само затуй, за да ви посочимъ миналитѣ грѣшки и прѣгрѣшения и да ви посочимъ, че не е тоя пътътъ, по който трѣбва да се върви, ту съ едната, ту съ другата, а че пътътъ е въ нашитѣ собствени води, въ водитѣ на сближението на балканскитѣ народи на почвата на взаимно разбирателство, на почвата на добръ разбранитѣ тѣхни материални, духовни и просвѣтни интереси. Но, г-да, македонскиятъ въпросъ години наредъ ви служи за

бойно знаме, чръзъ него качвахте и сваляхте правителствата. Русия използва това, тя рече да създаде балканския съюз, който да бъде единъ отпоръ, противопоставенъ на нѣмщината, на Австрия, на нейното нашествие на Балканитѣ, и прѣди нѣколко години само, чръзъ давление тукъ въ България трѣбваше да бъде извикано едно правителство, което да гарантира създаването на балканския съюзъ. Както ви е извѣстно, намѣри се една демократична партия, която прѣдстави на Народното събрание измѣненіето на нѣкои членове отъ конституцията, което измѣнение имаше за крайна цѣль да се повѣри фактически ръководството на външната политика въ рѣцѣтъ само на българския монархъ. По този начинъ, повѣрени сѣдбинитѣ на цѣлия народъ въ рѣцѣтъ на българския монархъ, можа да се пристѣпи къмъ съставянето на онзи балкански съюзъ, който въ послѣдствие стана, и който, слѣдъ като разгроми Турската империя, откри едно богато наследство. Въ сѣщото време този балкански съюзъ бѣше противопоставенъ на нѣмщината, на Австрия, на нейното нашествие тукъ. Извѣстно е, че демократитѣ сами не можеха да прокаратъ онѣзи измѣнения, които се искаха отъ българския държавенъ глава. Тѣ се видѣха безсилни и затова трѣбваше да дойдатъ на тѣхна помощъ народняцитѣ и цанковиститѣ.

В. Коларовъ: Искане да впрегнатъ и народняцитѣ, и цанковиститѣ.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Моля, г. Коларовъ, не прѣкъсвайте.

С. Омарчевски: Искамъ да кажа, че народняцитѣ и цанковиститѣ въ V-то велико Народно събрание прокараха измѣненіето на чл. 17. Съ това измѣнение, както знаете, се осветяваше и повѣряваше всецѣло ръководството на външната политика въ рѣцѣтъ на Фердинанда. Вчера уважаемиятъ г. Димитъръ Благоевъ подхвърли, че и земледѣлската организация била за чл. 17, че и тя поддържала, какво ръководството на външната политика трѣбва да се повѣри въ рѣцѣтъ на Фердинанда. Това, г-да, е невѣрно; дневницитѣ сж тукъ, и ако обичате, мога да ви ги прочета съ рискъ да бѣда отегчителенъ. Въ надвечерието на изборитѣ и въ цѣлия изборенъ периодъ за V-то велико Народно събрание земледѣлскиятъ съюзъ излѣзе съ своя вѣстникъ, съ своитѣ брошури и съ своитѣ рѣчи да се обяви противъ тия измѣнения на конституцията. Той каза: Ние не можемъ да искаме измѣненіето на конституцията, защото тя е добра; условията не сж назрѣли дотолкова, че народътъ самъ да поиска извѣстна форма на управлението да бѣде смѣнена съ друга. Кой иска измѣненіето на конституцията? — Фердинандъ. Защо? — За свои изгоди. Е добръ, ние не сме съгласни да вземемъ правата отъ рѣцѣтъ на едина факторъ и да ги повѣримъ въ рѣцѣтъ на другия. Ние се обяхме противъ чл. 17, защото казахме: „Ние сме слаби и нѣмаме достатъчно сили, за да наложимъ изпълненіето на извѣстенъ договоръ, който може да ни изнася или да не ни изнася. Договори, сключени съ държави по-големи отъ насъ, сж прѣди всичко неизгодни за малкитѣ държави“. Г. Благоевъ, ако не го лъже паметта му, че си спомни, че паметна ще остане борбата на земледѣлцитѣ, както и на социалиститѣ и на радикалитѣ по чл. 17.

В. Коларовъ: Г. Благоевъ каза, че въ обикновеното Народно събрание, въ което се гласува законопроектътъ за измѣнение на конституцията, прѣдставенъ отъ демократическото правителство, тамъ прѣдставителитѣ на земледѣлската група сж гласували за него.

Недѣлко Атанасовъ: Не сж гласували.

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателътъ г. д-ръ И. Момчиловъ)

С. Омарчевски: Въ дневницитѣ на XIV-то обикновено Народно събрание, трета редовна сесия, 29 януарий 1911 г., на стр. 2443 ето що говори г. Александъръ Стамболийски по измѣненіето на чл. 17: „Чете) „Г. г. народни прѣдставители! Ако ние оставимъ това положение, азъ съмъ убѣденъ, че България ще бѣде подвѣргната на опасни сътресения, че България ще има участъта на Сърбия прѣвъ управлението на покойния Миланъ. Да. Това обстоятелство ме кара, вѣтъ отъ другитѣ, да моля комисията, която ще прѣглежда законопроекта, да изхвърли това положение. Имала една държава тайни; не съмъ азъ, който ще отрека не на държавата, а на едно домоцание, на едно сѣмейство, че има тайни“. Г. Александъръ Стамболийски пакъ продължава по-нататъкъ: (Чете) „Вие знаете, че никоя тайна не остава тайна въ свѣта; единъ день всичко ще излѣзе на бѣль свѣтъ. И тогазъ, когато ще излѣзе на бѣль свѣтъ, ние или бѣднѣещо поколение ще поиска смѣтка? Отъ кого ще поиска смѣтка? Отъ неотговорния факторъ ли? Тамъ вие пращате българския народъ да търси смѣтка. Не. Азъ бихъ желалъ България да нѣма тайни; азъ бихъ желалъ всичко, каквото се върши отъ правителството, и парламентътъ да го знае“. . . . На стр. 2442 се казва: (Чете) „Нему и на друго мѣсто, въ други членове на конституцията, се прѣдвиждатъ извѣстни права; той участвува въ законодателната, той участвува въ изпълнителната властъ, въ всичко, но единъ послѣпенъ членъ ограничава неговитѣ прерогативи и го прави да царува, но да не управлява. А тукъ му даваме възможностъ вече не само да царува, но и да управлява — да ръководи външната политика. Ние вече даваме права, ние вече узаконяваме, ние вече създаваме условия за съществуването на така нареченъ личенъ режимъ“. По-нататъкъ говори, че царътъ може да грѣши и т. н. — работи, които сж, може-би, отегчителни, ако започна да ги чета. Но всѣки единъ, който си спомва дѣйствието на земледѣлската парламентарна група въ V-то велико Народно събрание, знае, че най-решително се противопостави тя, заедно съ социалиститѣ и радикалитѣ въ туй велико Народно събрание, противъ измѣненіето на чл. 17, а всички останали — и цанковисти, и народняци, и демократи, па и господата отъ тукъ (Сочи дѣсеницата) — вдигнаха ръка за измѣненіето на чл. 17, повѣриха сѣдбинитѣ на българския народъ въ рѣцѣтъ на Фердинанда. Какво трѣбваше по-нататъкъ? Народняцитѣ и цанковиститѣ замислиха, какъ трѣбва по-нататъкъ да се реализиратъ мечтитѣ и златнитѣ сѣнища на Фердинанда, за да бѣде той царъ на всички българи — на българитѣ, които населяватъ Мала-Азия, Македония, мѣсеца и пр! И тѣ побързаха, защото тѣ казваха, че ние имаме пари, имаме военни материали, имаме топове, пушки — ние сме готови, за да пристѣпимъ къмъ рѣзване на болния турски организъмъ. Въ туй време, отъ идването на народняцитѣ на властъ, когато почна вече да се говори открито, че войната е близка, че войната скоро ще настѣпи, само земледѣлската организация и социалистическитѣ партии бѣха онѣзи, които ясно и категорично се изказаха противъ войната; само тѣ бѣха онѣзи, които, схващайки какво ще донесе войната, какви ще бѣдатъ нейнитѣ послѣдствия, какви угрози носи изобщо за работния български народъ, обявиха се рѣшително противъ войната. Българскиятъ земледѣлски народенъ съюзъ застава на почвата противъ каквато и да е война, зарадъ туй, защото той знае, че България, въ една война съ нашата най-вѣроятна противница Турция, ще изгуби най-младитѣ свои хора, че тѣ ще жертвува всички

онѣзи, които години наредъ тя бѣше събирала. Българскиятъ земеделски народенъ съюзъ, който вербува своитѣ членове отъ най-дебелия слой на българския народъ, именно, българското земледѣлство, като изхожда отъ схващанията, отъ разбиранията, отъ интереситѣ на земледѣлството, не е билъ и, по своята природа и по своята сѣщина, никога не може да бѣде за една война.

Н. Мушановъ: Е-е-е!

С. Омарчевски: Да. — Защото професията, битието, както казвате вие, г. г. социалисти, неговиятъ занаятъ, обуславяше и обуславя въ най-голяма мѣра неговото схващане, неговото разбиране, неговата мисль, отъ тукъ — и неговото по-нататъшно дѣйствуване. Българскиятъ земеделски народенъ съюзъ, който обединява въ своитѣ редове най-дебелия, най-дѣеспособния слой отъ българския народъ, именно, българското земледѣлство, не можеше да бѣде за една война, защото, ако той бѣше за една война, той знае, че трѣбваше да измѣни на собствения си интереси, знае, че българското земледѣлство трѣбваше да стѣпи на собствената си черга, че то трѣбваше да напусне своитѣ земи, за да отиде да завоюва чужди земи. Българското земледѣлство, казахъ, неговата земя, неговиятъ занаятъ му налагаше, какъ трѣбва да мисли въ извѣстенъ моментъ, какъ трѣбва да мисли винаги и какъ трѣбва да дѣйствува. Земята на земледѣлца му налагаше съ желѣзна необходимостъ да бѣде той при нея, да я обработва, ако иска да се храни. Да, тя му казваше, че той тъй трѣбва да мисли, тъй трѣбва да дѣйствува. Ако българскиятъ войникъ излѣзе въ своитѣ огромни маси по тракийскитѣ и македонски полета и покри българското оръжие съ неувѣдаема слава, то е само заради това, за да запази той своя собственъ имотъ и въ сѣщото врѣме да спаси честта, името и достойнството на България. Земеделскиятъ съюзъ, който обединяваше интереситѣ на земледѣлското съсловие у насъ, застана още съ врѣме на почвата противъ каквато и да е война. Азъ ще ви прочета нѣкои работи, които сѣ писани въ в. „Земеделско знаме“, безъ да се позовавамъ на думи, казани отъ тогосъ-оногозъ, тъкмо тогава, когато всички бѣха подъ знамената и нищо не можеше да се приказва, когато само дѣйствуваше българскиятъ войникъ. Онѣзи, които тукъ ни четеха нотации, че наши хора сѣ говорили за война въ врѣме на самата война, че тѣ сѣ казвали да се върви напредъ, ние трѣбва да ги попитаме: тѣ какво правѣха тамъ, на бойнитѣ полета, и защо тѣ не казаха „назадъ“, защо не държаха онѣзи рѣчи, които държаха вчера тукъ. Въ брой 99 на в. „Земеделско знаме“ отъ м. ноември 1911 г. ето що е писано. Като се говори за търговскитѣ отношения между България и Турция, цитиратъ се редъ цифри и се казва, че изобщо България повече внася въ Турция: за 1910 г. е внесла за 38 милиона лева изобщо стоки, и казва се по-нататъкъ: (Чете) „Тия цифри сѣ повече краснорѣчиви, отколкото напѣванията на разни бърборковци да доказватъ, че добръ разбранитѣ български интереси диктуватъ едно сближение на България съ Австрия; тѣ показватъ дѣ и тържището на българскитѣ стоки, но отъ тукъ тѣ насочватъ съ дебели черти и пѣтя, по който трѣбва да бѣде водена външната ни политика. Турция, като страна близка до насъ, Турция, която има нуждата отъ наши храни, платове и други, при подобрени условия за българския износъ, тя би значително много повишила неговата височина и би усилила неговата темпъ. Сѣщото това може да се каже и за България. Българскиятъ управникъ, обаче, съ претенции за една велика България, за обединение на цѣлотокупния български елементъ въ Македония и Одринско, сѣ

изострили отношенията ни съ Турция и съ това, вмѣсто да се заякчатъ добръ разбранитѣ интереси на двѣтѣ съседки, тѣ сѣ ископавали и копалятъ дълбока непроходима яма помежду имъ. Вмѣсто една миролюбива политика между България и Турция, управляющитѣ партии у насъ, като слѣпни оръдия на монархизма, съ пращане чети въ Македония или раздърнкване саби тукъ, сѣ подбивали износа ни въ Турция, а, въ противовѣстъ на туй, съ облагодѣтелствувана митническа тарифа сѣ допушчали у насъ австрийскитѣ стоки. Явно е, че едно сближение между България и Турция върху базата на взаимно разбиране своитѣ интереси е повече отъ паложително. За правилното развитие на тия двѣ страни, за процвѣтяването имъ икономически, съ желѣзна необходимостъ се налага единъ съюзъ между тия държави, за да бѣде той отпоръ на желанието за икономическо заробване на тия два народа отъ Австрия. И наистина, прѣсѣчени пѣтя на Австрия прѣвъ Сърбия въ България, за Солунъ, запирането на единъ износъ на нѣмщината, изобщо прѣвъ Сърбия, България и Солунъ (Турция), Австрия ще бѣде принудена да се затвори въ собствената си черупка или да дири други пазарища за своитѣ стоки. Ето тукъ именно изпъква ясно мисльта за по-голяма, за по-реална сила, която да се противопостави на капитала на нѣмщината и нейнитѣ империалистични и завоевателни стремежи. Съюзътъ между България и Турция ще бѣде една слаба сила. За да се противопостави на туй нахлуване отъ западъ, явява се въпросътъ за единъ съюзъ, за едно съгласуване, обединение на интереситѣ на всички народи, които населяватъ Балканския-полуостровъ (българи, турци, сърби, гърци и ромѣни). Поради географическото положение, което заема Балканскиятъ-полуостровъ въ Европа, поради близкостта на тѣхнитѣ интереси и подъ условие за страха отъ грозящата ги опасностъ, отъ нѣмщината, тѣ могатъ и сѣ сила, която може да бѣде противопоставена на силата на нѣмщината. Вмѣсто, взети всѣка една народностъ поотдѣлно, да се прѣчка на австрофилски или русофилски поплъзновения, тѣ могатъ въ даденъ моментъ безъ ни най-малко да жертвуватъ отъ своята националностъ, да се сплотятъ, да се обединятъ за защита на общи свои интереси. Когато съзнанието у народитѣ, що населяватъ полуострова, се просвѣтли; когато заглѣхнатъ взаимнитѣ сѣби помежду имъ; когато всички еднакво разбератъ, че врагътъ не е тукъ, на Балканитѣ, а далечъ отъ тѣхъ; когато всички до минимумъ съкратятъ разходитѣ си за военни цѣли, небоейки се една отъ друга; когато най-послѣ гордевиятъ вѣзелъ (Македония) бѣде разсѣченъ, т. е. когато се махне и послѣдната опора на монархизма въ всички страни на полуострова, тогава всички народности, освободени отъ мръсенъ и каленъ шовинизмъ, освободени и отъ всѣкакво руско и австрийско влияние, могатъ да влѣятъ реално съдържание въ лозунга: „Балканътъ за балканскитѣ народи“.

(Прѣседателското мѣсто заема подпрѣседателъ г. д-ръ И. Момчиловъ)

Е, г. г. социалисти, това е писано прѣвъ 1911 г. Разбрахме се.

Г. Димитровъ: Въ „Земеделско знаме“?

С. Омарчевски: Да, това е писано въ органа на земеделската организация, въ в. „Земеделско знаме“.

Ю. Юрдановъ: Да-ли това е политиката на съюза? Тамъ е въпросътъ.

Г. Димитровъ: Кажете какво сте поддържали въ обикновеното Народно събрание при разискването на законопроекта за изменение конституцията.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Личнитѣ разправи не се позволяватъ.

С. Омарчевски: Г. г. народни прѣдставители! Но не само това. Когато бѣше дадено право вече на държавния глава да сключва договори и когато на 29 февруарий 1912 г. бѣше сключенъ съюзътъ между България и Сърбия, който си поставяше като крайна цѣль да воюва съ Турция, когато вече тогавашното правителство съзнателно почна сѣ повече и повече да належава атмосферата, когато организираше тукъ, въ България, чети бѣха пращани да отиватъ въ прѣдѣлитѣ на Турската империя да вдигатъ бунтове, за да могатъ по този начинъ да обърнатъ вниманието на Европа, че трѣбва да бѣдатъ въведени реформи въ Македония, когато станала тѣй нареденитѣ щипски и по-късно кочански кланета, тогава вече цѣлото обществено мнѣние бѣше подготвено въ полза на една война; само социалистичитѣ и земеделцитѣ стояха твърдо на своитѣ позиции и до послѣдния мигъ тѣ отстояваха правата си като истински защитници на чернотрудящитѣ си, на черноработящитѣ широки народни маси. „Земледѣлско знаме“ пакъ по този поводъ, съ редъ антрефилета, съ редъ статии, се изказа по щипскитѣ и кочански кланета, като заклейми тѣзи кланета, като единъ позоръ, като едно варварство, което срами напредъка и човѣчеството въ XX в. Въ сѣщото врѣме земеделската организация извади заключение, че отъ туй не може да се вади поводъ, не може да се вади заключение, че България трѣбва да бѣде тласната въ една война съ Турция. Вънъ отъ туй, земеделската организация не бѣше управлявала България, тя не е била близо до блѣска на властта, за да може да познае достатъчно добръ боевата, финансова и дипломатическа готовност на България, за да може да каже на правителството: ето, на, върви, води война съ Турция! Българскиятъ земеделски народенъ съюзъ, както казахъ, не можеше да поддържа идеята за една война, защото той, прѣди всичко, знаеше, че трѣбваше да жертвува своитѣ синове, че поколѣнието ще се изроди, че държавата ще се сѣсипе материално. И когато ставаха митингитѣ за война прѣзъ м. августъ въ 1912 г., „Земледѣлско знаме“ писа така: (Чете) „И ако, вчера и днесъ, отънахли въ позоръ и отдавна загинали политически величия вдигатъ бойно знаме, за да се реабилитиратъ прѣдъ българския народъ; ако ония, които устройха касаницитѣ въ Кресенъ, Шабла, Дуранъ-кулакъ, Тръстеникъ, Русе, Нова-Загора, днесъ яхатъ своитѣ боеви коне, биятъ се въ гърдитѣ и викатъ: война, война на турцитѣ, за да тласнатъ България да извърши едно безумие, облагитѣ отъ които ще извлѣче нѣмщината изобщо и нейнитѣ агенти въ дворцитѣ на балканскитѣ държавици, нѣма нищо чудно въ това. Ако днесъ българскитѣ черкези — радославиститѣ и държавнитѣ разбойници — стамболовиститѣ, по площади, заедно съ генерали, военнитѣ способности на които се простиратъ дотамъ, че да има една голѣма сѣнка отъ кражби и отъ злоупотребления, констатирани отъ сѣдилищата, вдигатъ вече новъ зовъ за война, това не е нищо друго, освѣнъ шумъ на празни бѣчви, на който шумъ, разумѣва се, българскиятъ народъ, въ неговото внушително мнозинство, е чуждъ и трѣбва да бѣде чуждъ. Да, война може да бѣлгуватъ само болнави мозъци, само чужди орждия, агентъ-провокатори. Сдруженото българско земледѣлство, обаче, води и ще води постоянна и непримирима война тукъ, вътрѣ въ България, съ палачитѣ, потиснитѣ, експлоататоритѣ и кожде-

ритѣ народни, и ако послѣднитѣ днесъ отклоняватъ вниманието му въ Турция, то е само за това, за да запазятъ своята собствена кожа. Сдруженото българско земледѣлство знае твърдѣ добръ, че македонскиятъ въпросъ не е само български въпросъ и че дори съ кръвъ да бѣде изкупена свободата на Македония отъ българина, то пакъ ония, които интереси се прѣплитатъ тамъ, не биха позволили каквото и да е пришиване на Македония къмъ България“, и както стана. Слѣдъ като вдигаха толкозъ викове за война, слѣдъ като се биха въ гърдитѣ еднакво, както тѣзи, които стоятъ тукъ (Сочи министерската маса), така и тѣзи (Сочи групитѣ на другитѣ управляющи партии), слѣдъ като свикаха народни събори, въ които бѣше чуждъ работниятъ български народъ, дойде най-послѣ 17 септемврий, обяви се мобилизацията и на 5 октомврий се почна войната съ турчина. Да-ли сме били ние подготвени дипломатически, да-ли сме били подготвени военно, санитарно, стопанствено и пр., това е работа, разумѣва се, която ще трѣбва да установи анкетната комисия, за която се говори тукъ. Обаче, въ общи черти, може да се каже, че ония, които толкова години наредъ приказваха, че трѣбва война, че трѣбва да се воюва, че иначе не може, че България трѣбва единъжъ-завинаги да ликвидира съ този македонски въпросъ, съ който години наредъ сж измуквани най-жизненитѣ сокове на този народъ, за да кажатъ: „Дайте пари за военни нужди, дайте пари да купимъ топове, пушки, за да можемъ да осъществимъ единъ денъ българскитѣ национални идеали“, въ дадения случай ние виждаме тѣкмо противното. Вѣки отъ вастъ знае слѣдното нѣщо, че цѣли полкове влѣзоха въ прѣдѣлитѣ на Турската империя съ свое облѣкло, че цѣли полкове влѣзоха само съ нѣколко драма йодъ или хининъ въ своитѣ аптечки и че съ този йодъ и съ този хининъ се лѣкуваше и туберкулозата, и тифусътъ, и холерата, и всичкитѣ рани. Вѣки отъ насъ знае, че онуй, което бѣше дадено като лѣкарство, за да се цѣри българскиятъ войникъ, отъ най-малката раничка правѣше по-късно да се рѣже неговиятъ кракъ или ръка. Да-ли бѣхме подготвени военно? Ние знаемъ сега, че 58-и полкъ край Одринъ се сражаваше съ бердани; ние знаемъ, че липсваше достатъчно орѣжие, за да можеше да бѣде въоръжена цѣлата ни армия. Ние виждаме народняшко-цанковистекото правителство да порѣчва пушки и взривни вещества, слѣдъ боеветѣ при Лозенградъ и тѣзи при Чаталджа. Ако ние сме били готови, ако едно правителство е мислило да воюва отъ 29 февруарий 1912 г. и когато обяви войната, на 5 октомврий, прѣгледало своитѣ складове и намира голѣмъ недостигъ отъ пушки и взривни вещества, то питамъ: туй правителство не влѣче ли подиръ си една отговорност прѣдъ българския народъ? Казахъ, че българското правителство порѣчва пушки прѣзъ м. ноемврий, тогава, когато пушкитѣ се купуватъ почти на двойна цѣна. Оняи, който мислѣше да воюва, трѣбваше съ врѣме да се загрижи, да си набави всичко за войната; онзи, който мислѣше да воюва, трѣбваше съ врѣме да се загрижи и за онзи, който ще прати на бойното поле, да запази неговото здраве. Туй прѣстѣпно нехайство въ дадения случай, туй бездѣйствието безъ огледъ на ония обстоятелства, че се пращатъ хиляди хора да се излагатъ явно на една касаница, безъ да се грижатъ повече за тѣхната сѣдба, ще трѣбва да бѣде като единъ материалъ за парламентарната слѣдствена комисия и да се види кои сж били виновницитѣ, защо тѣ не сж порѣчали туй, защо тѣ не сж доставили лѣкарства, защо не сж порѣчали достатъчно пушки.

Но ние не бѣхме готови не само военно, ние не бѣхме готови и санитарно, не бѣхме готови и дипломатически. Ние забравихме, както казахъ от-

начало, желанието на Европа да се запази суверенитетът на Турция надъ Македония. Ние забравихме и не видяхме, че Европа схващайки Македония като едно етнографическо тѣло, гонѣше прѣди всичко цѣлѣта да въведе редъ реформи, които да засѣгатъ цѣлѣкунна, единна и нераздѣлна Македония. Ние не видяхме онѣзи голѣми интереси, които се прѣдизтиха, изобщо, въ Европейска-Турция. И най-напрѣдъ, прѣди да почне войната, българското правителство имаше извѣстенъ политически обектъ за тази война. То казваше: автономия на Македония. Когато почна войната то измени своя политически обектъ и каза: „даване пълни политически права на християнскитѣ елементи, които населяватъ Европейска-Турция“, а, съ царския манифестъ отъ 5 октомврий, то прѣобърна тѣзи наречената отъ него „освободителна война“ въ една религиозна срѣдиовѣковна кампания — побѣда на кръста надъ полумѣсеца. Отначалото и докрай, отъ прѣди почването на войната и въ първитѣ дни на почването на войната, едно правителство, което на нѣколко пѣти измени своя политически обектъ, имало е, разбира се, своитѣ основания. Какви сѣ тѣ, на чии интереси сѣ служили тѣзи негови основания, това анкетната комисия ще трѣбва туку да ни каже.

Обаче, ако е въпросъ, за да се вземе прѣдъ видъ и послѣдниятъ религиозенъ мотивъ, религиозенъ обектъ, съ който се започна войната, ние трѣбва да се попитаме, какво губи днесъ християнското население? Ами че то е пакъ въ християнски рѣцѣ на сърби и гърци. Какво губи? Нищо не губи. Не е тамъ, значи, въпросътъ. Не е въпросътъ, че трѣбва да се възведе въ култъ, че трѣбва да се възведе като единъ мотивъ, като единъ религиозенъ култъ, религиозенъ мотивъ. Кое е, тогава? Значи, лутането въ една мѣгла, непознаването на онуй, което е вършило българското правителство. Изправя се българскиятъ войникъ, и този български войникъ само въ нѣколко мига събори всички прѣдни позиции на Турската империя, покори българското оръжие съ неувѣдаема слава, а българскитѣ управници не знаятъ какво искатъ. Отначалото искатъ автономия, сетнѣ — пълни политически права, сетнѣ искатъ побѣда на кръста надъ полумѣсеца и въ края на крайпцата, най-накрай, искатъ Одринъ, дайте ни Чаталджа, дайте ни Родосто. Дохожда прочутиятъ люлебургски бой. Турция биде сломена и, чрезъ телеграмата на Кямилъ-паша, тя поиска миръ. Численото прѣвъзходство на турския войникъ и безпримѣрната храбростъ на българския войникъ спаси отъ погромъ българското оръжие въ този именно бой. Въ люлебургския бой дойде за неизлишенъ изтъ да се подчертае поддържаната отъ толкова години отъ земеделския съюзъ идея, че нашитѣ управници не сѣ годни да водятъ външна политика, че въ тая държава има гнило, че генерали, че офицери сѣ нищожества, дѣто блѣсна тогава, именно, тѣхната немощъ, немощъта на България да изведе националното дѣло докрай. Кямилъ-паша поиска миръ. Въ телеграмата си той казва така: (Чете) „Азъ ида, прочее, да помоля Ваше Величество, въ името на императорското правителство, да благоволи, като посредници прѣдъ съюзникитѣ си, да опълномощи главнокомандующия на своята армия да прѣговаря съ генералисима на императорската армия за сключването на едно примирие, както и на прѣдварителнитѣ условия на мира“. Тая телеграма е отправена на 29 октомврий 1912 г. и на нея, на 1 ноемврий, главнокомандующиятъ, българскиятъ царъ, отговаря така: (Чете) „Неприятно изненаданъ, и дълбоко опечаленъ отъ постѣжката на великия везиръ, азъ, като българинъ, като върховенъ вождь на тия побѣдоносни и неустрашими войски, които се намиратъ прѣдъ стѣнитѣ на Цариградъ, отъ името и честъта на нашето отечество, принуденъ

сѣмъ да ви забраня да съобщите искането на великия везиръ на нашитѣ съюзници, прѣди да сѣмъ взелъ мнѣнието на моитѣ помощници и на началникитѣ на тритѣ армии — петима отговорници за изхода на войната. Отпитувамъ сега за Лозенградъ и отъ тамъ съ желѣзницата за Чаталджа, за да изпълни горѣказаното, а дотогава моля да не правите никакви постапки по телеграмата на великия везиръ. Помислете малко, какво значи да се противопостави човѣкъ на желанието на една 300-хилядна армия“.

И. Ангеловъ: Кажете отдѣ цитирате, за да се запие въ дневникитѣ.

С. Омарчевски: Нѣма нужда да казвамъ отдѣ я цитирамъ. — Хората отъ миналия кабинетъ, народници и цанковисти, които говорятъ, че прѣзъ тѣхното управление е нѣмало личенъ режимъ, нито трѣбва да ги попитаме въ дадения случай да ни кажатъ, какъ бѣха тѣ, като управници, да взематъ да се противопоставятъ най-рѣшително на желанието на когото и да е за по-нататъшно нашествие? Къждъ бѣха тѣ да схванатъ и да разбератъ, че българскиятъ войникъ не може да издържи повече, че българскиятъ войникъ трѣбва да воюва зимно врѣме и въ кратко врѣме и да видятъ тѣ, че по-нататъкъ войната трѣбва да бѣде свършена, защото тукъ Турция просѣе вече прѣдварителнитѣ условия на мира? Най-много г. Теодоръ Теодоровъ, тогавашниятъ финансовъ министъръ, можеше да каже: „Г-да! Слѣдъ като изтеглихъ всичкитѣ банкови резерви, слѣдъ като изтеглихъ всички суми отъ спестовната каса и пенсионния фондъ, слѣдъ като удържахъ на чиновникитѣ по $\frac{2}{3}$ отъ заплатата, азъ, който разполагамъ съ народната кесия, безъ да познавамъ нито стратегически нашето положение, нито политически нашата подготовка, ви заявявамъ, че не мога да дамъ ежегодно по три милиона лева военни разходи“. Дѣ бѣха тѣ тогазъ да се противопоставятъ на желанието на когото и да е, да отива да забива кръстъ на джамията „Св. София“ въ Цариградъ? Тѣ мълчаха, или съ своето бездѣйствие, съ своето противопоставяне тѣ още единъжъ въ такива сѣдбоносни, въ такива важни моменти, станаха единъ грѣбнакъ на личния режимъ за смѣтка на цѣлъ единъ въоръженъ народъ. Народнишко-цанковистското правителство, което държеше юздитѣ на управлението въ тѣзи моменти, трѣбваше съ единъ блатороденъ жестъ да заяви, че то не желае повече да носи отговорностъ за онуй, което може да стане въ страната, и да си подаде оставката, да хвърли отговорността върху други. Но то не направи това. Каквото и осукване да правятъ народници и цанковисти сега, както и да се оправдаватъ прѣдъ българския народъ, тѣ сѣ виновни. Както ще и да бждатъ сѣдени, тѣ сѣ прикачени тамъ, дѣто трѣбва. По-нататъкъ, тѣ се обиждатъ, даватъ си оставката, затуй, че Кочо х. Калчовъ е билъ пратенъ въ Цариградъ и че е носѣлъ отъ тамъ миръ. Кой е пратилъ Кочо х. Калчовъ? Главната квартира. Има ли право ти да изпраща хора, свои пълномощници, да отиватъ да се освѣдомяватъ върху политическото и военно отношения въ противната страна или нѣматъ, това е другъ въпросъ. Но важното е, че Кочо х. Калчовъ въ него моментъ е носѣлъ прѣдварителнитѣ условия на миръ, е носѣлъ, може да се каже, миръ отъ Турция. И тѣ, обидени отъ туй, че той билъ пратенъ безъ тѣхно съгласие и знание, искатъ да си подадатъ оставката. Защо тѣ не я додоха тогава, когато царятъ бѣше си стегналъ автомобилитѣ, когато бѣше стегналъ и гвардейския ескадронъ, и файтонитѣ си, и каласкитѣ си въ Лозенградъ и мисѣше да отива въ Цариградъ? Защо тогазъ не се противопоставиха? На чии интереси служеха? На българскитѣ ли?

А. Ботевъ: На царскитѣ.

С. Омарчевски: Ей затуй анкетната комисия ще трѣбва да се взре по-подробно и да дойде да ни каже тукъ на чии интереси сѣ служили тѣзи, които и днесъ се биятъ въ гърдитѣ да доказватъ, че личенъ режимъ прѣзъ тѣхното врѣме е нѣмало, че не сѣ позволили никому да се мѣси въ тѣхното управление.

Люлебургскиятъ бой сломи Турската империя, люлебургскиятъ бой показа на свѣта гражданскитѣ, социалнитѣ и политическитѣ добродѣтели на българския народъ, каквито дотогава бѣха неизвѣстни. Българскиятъ народъ се би като лъвъ, би се съ беззавѣтна храбростъ. Защо? Защото българскиятъ народъ, излѣзълъ въ огромнитѣ свои маси изъ българскитѣ села, българскиятъ селянинъ, който бѣше далъ своитѣ коне, кола и волове и своитѣ синове, и най-сетнѣ своитѣ глави, той не можеше да отстъпи крачка назадъ. Той вървѣше сѣ напредъ, защото, ако отстъпѣше крачка назадъ, то значеше турскиятъ войникъ да настѣпи крачка напредъ, то значеше въ пѣколко само мига турскитѣ пѣлчица да могатъ да завладѣятъ неговия имотъ, неговитѣ ниви, лози, неговитѣ родни поля и долини, да могатъ да похитятъ честта на неговата жена и дѣца. При Люле-Бургазъ частната собственостъ, дребното владѣние за лишентъ пѣтъ дойде да докаже, колко призрачни сѣ химеритѣ на социализма. Люлебургскиятъ бой дойде да докаже, че частната собственостъ не е изворъ на злини и нещастия за човѣшкия родъ, а че, напротивъ, тя е изворъ на онази храбростъ, съ която се отличи българскиятъ народъ тамъ (Ржко-плѣскане отъ лѣвия центъръ), българскиятъ войникъ въ грамадни маси, излѣзълъ отъ българскитѣ села, увлѣче като една тѣла, и работницитѣ. И ако тѣ се биха тамъ като лѣвовѣ, то бѣше само заради туй, че моментътъ налагаше това; не можеше и друго-яче; тогава не можеше социалиститѣ да кажатъ, че били противъ войната, не можеше да кажатъ, че до мобилизацията говорѣли така или иначе.

Г. Димитровъ: Нѣма собственици.

С. Омарчевски: Има собственици, г. Георги Димитровъ, защото онзи, който се бие за своето, бие се мало по-друго-яче, отколкото онзи, който нѣма нищо. Вашиятъ социализмъ твърди, че за работника с безразлично, кой ще го експлоатира, да-ли турчинъ, или нѣмецъ.

Г. Димитровъ: Нищо подобно ние не твърдимъ.

Прѣдседателствуещъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Частнитѣ разправи оставете за другъ пѣтъ.

С. Омарчевски: Заради насъ не е безразлично. Адвокатитѣ се мѣстятъ отъ Добруджа, но селянитѣ не се прѣмѣстватъ тукъ, защото земята ги привързва къмъ Добруджа; казва му: „Тукъ ще се динѣ“.

Та искамъ да кажа, че при Люле-Бургазъ, като единъ летици газъ за лишентъ пѣтъ се изпари теорията на социализма. Българското правителство не използва най-благоприятния тогавашентъ моментъ, не използва просеното отъ Кямилъ-паша примирисъ, а рѣши на 4 ноември да почне военнитѣ дѣйствиия съ форсирането на Чатаалджа. Тогазъ се готвѣха вече да влѣзатъ въ Цариградъ.

Казахме, че българското правителство не използва просения отъ Турция миръ. То сключи примирисъ много късно, и то безъ да бждатъ прѣдварително, поне съ общи черти, начертани бждшитѣ условия на мира. Отидоха да водятъ прѣговори въ Лондонъ, но тѣ се водѣха съ такава бавностъ, която, най-сетнѣ, се изрази въ прочутата телеграма на

главнокомандующия отъ 28 декември 1912 г.: (Чете) „Гърцитѣ и сѣрбитѣ горятъ отъ желание да продължаватъ заедно съ насъ военнитѣ дѣйствиия, а нашитѣ поправени и ободрени армии се въодушевляватъ отъ новитѣ побѣди, които ще турятъ край на грозното имъ и опасно бездѣйствие. Васъ, министритѣ, плашатъ угрозитѣ на Ромѣния, мѣно не! . . . Нека тя да окупира нашата граница, ако Европа ѝ позволява; този позоръ не трѣбва въ тия минути ни най-малко да спѣва нашитѣ мисли и намѣрения. Единственото спасение е подновяване на военнитѣ дѣйствиия противъ турцитѣ . . . Слѣдъ това ще мислимъ за Ромѣния“. Почватъ се дълги и нескончаеми прѣговори въ Лондонъ, прѣговори, които изостриха нервитѣ на българския войникъ докрай. Българскитѣ управници не държаха смѣтка, че тѣ похабяватъ най-цѣнното въ българския народъ, българскитѣ управници не държаха смѣтка, че онзи народъ, който въ нѣколко мига само разгроми Турската империя, този народъ, който може да отмъщава на своя противникъ, ще дойде день съ същата свирѣпостъ и жестокостъ да се разправи и съ своитѣ палачи, съ своитѣ потисници. Тѣ не искаха да схванатъ, не искаха да разбератъ, защото намъ и досега не е извѣстно, на чии интереси сѣ служили дѣйствително тогава, когато съ една прѣстѣпна бавностъ продължаваха прѣговоритѣ и когато докараха работата да дойде дотамъ, че трѣбваше изново да бжде почната втората война съ Турция. Прѣзъ туй врѣме, когато се почва втората война съ турцитѣ, ние виждаме на македонския театъръ съвършено друго нѣщо: нашитѣ малки гарнизончета се изпаждатъ отъ гарнизонитѣ на сѣрби и гърци, и тѣ взематъ всички тия мѣста, които тѣ, особено сѣрбитѣ съ своето окръжно писмо отъ 15 септември, смѣтаха, че и безъ договоръ трѣбва да имъ принадлежатъ. Вие знаете, че нашето правителство бѣше хванало една окръжна нота отъ 15 септември подъ № 5.669, въ която нота сѣрбското правителство вмѣняваше въ обязаностъ на своитѣ дипломатически агенти да говорятъ, да настояватъ, щото онѣзи именно земи, които тѣ днесъ владѣятъ, да бждатъ безъ всѣкакъвъ договоръ тѣхни. Българското правителство знаеше туй писмо, българското правителство виждаше — и ако не е виждало, то е виновенно, разбира се — че сѣрби и гърци се окопаваха, че тѣ нѣматъ намѣрение изобщо да остѣпнятъ онѣзи мѣста, които сѣ взели съ своето оръжие. Българското правителство едва прѣзъ м. мартъ, чрѣзъ една уводна статия въ колонитѣ на в. „Миръ“, отбѣлѣжи, че имало извѣстни недоразумѣния между съюзницитѣ, че сѣрби и гърци искали нѣкаква ревизия, искали туй-онуй, обаче всичко туй щѣло да се уреди, тѣзи въпроси нѣмало да създадатъ единъ голѣмъ въпросъ на търкане, на несъгласие между съюзницитѣ. Българското правителство, което виждаше, значи, какво вършатъ съюзницитѣ, което трѣбваше да знае, какво му казва историята, което трѣбваше да знае, какви сѣ въковнитѣ вражди между българци, сѣрби и гърци, което трѣбваше да знае, какви бѣха ежбитѣ въ Македония за тая Македония, трѣбваше да бара много прѣдпазливо, то трѣбваше частъ по-скоро да скѣса своята смѣтка съ турчина. Но българското правителство излѣзе да иска Родосто, Мидия, да иска излазъ на Мряморно-море и т. н., защото неговитѣ жизнени, неговитѣ материални интереси изисквали това. Какво сѣ искали неговитѣ жизнени, материални интереси, то е другъ въпросъ, но важното е, че когато се влѣзе вече въ една авантюра, отъ която частъ по-скоро трѣбва да се излѣзе, трѣбва да се държи смѣтка, какво мислятъ за тебе твоитѣ ортаци. Българското правителство именно тукъ и заради туй ще трѣбва да отговори. Да-ли то е знаело, че неговитѣ съюзници се окопаватъ, или не е знаело, че е важно. Ако то е знаело и не е вземало съот-

вѣтнитѣ мѣрки, за да може часъ по-скоро да ликвидира съ Турция, то е виновно, а ако не е знаело, то е пакъ виновно заради туй, защото имаше всичката възможностъ съ силата на властѣта си да изучи, да узнае, какво кроятъ, какво мислятъ неговитѣ съюзници.

Слѣдъ дълги протакания, докато се сключатъ прѣдварителнитѣ условия за мира, най-послѣ българското правителство бѣше съвѣтвано отъ великитѣ сили, че то трѣбва да се разбере съ своитѣ съюзници, бѣше съвѣтвано най-вече отъ извѣстния сега въ ново врѣме българофилъ, изобщо славянофилъ, съръ Едуардъ Грей, че трѣбва да се разправятъ любовно тия спорове, които бѣха възникнали между съюзницитѣ, че трѣбва да се разбератъ едни съ други, защото ако тѣ почнатъ война, може-би ще изгубятъ и отъ онуй, което сѣ имали прѣди войната. Но българското правителство не направи туй. Г. Гешовъ счете за свой дългъ да си даде оставката и съ туй да смѣтне, че неговата мисия е-свършена, а г. Теодоровъ пъкъ — да каже, слѣдъ като си отиде г. Гешовъ: „Ние оставихме една велика България, неоспорвана отъ никого“, въ сжщностъ, оспорвана отъ цѣлъ свѣтъ. Когато Русия ги съвѣтваше, че ти иска да встѣпи въ качеството си на арбитъръ, тѣ отказваха, тѣ искаха прѣдварително да се признае безспорната зона за България, а да остане за арбитража само спорната. Е добръ, ама въ чл. 4 на вѣщия договоръ съ Сърбия вие бѣхте оставили една широка база, едно широко разбирателство на цѣлия договоръ изобщо, вие бѣхте поставили на споръ цѣла Македония. Въ чл. 2 отъ този договоръ вие поставихте за спорна само извѣстна зона, обаче чл. 4 поставя за спорна цѣла Македония. Защо тогава се сърдите, че сърбитѣ искали ревизия, защо тогава се сърдите, че съ телеграмата си рускиятъ императоръ ви казва, че колкото теготно и непоносимо да бѣде неговото положение въ качество на арбитъръ, въ всѣки случай той иска да влѣзе въ рорята си? Вие трѣбваше да приемоте, да кажете 5 горѣ — 5 долу, но да направите това. Но вие не го направихте, за да натежнатъ работитѣ дотамъ, че да се изпрѣчимъ прѣдъ 16 юний. Вие съ вашата политика, съ вашитѣ дѣйствия, съ вашата кжсгледностъ докарахте събитията до 16 юний и вие ще трѣбва да отговаряте. Вие ще трѣбва да отговаряте заради това, дали съ вашето знание или безъ вашето знание е почната междусъюзнишката война. Главнокомандующиятъ е отговоренъ еднакво съ онѣзи, които сѣ управлявали. По нашия военно-наказателенъ законъ, той е отговоренъ като началникъ на армията, който напада, който дава заповѣдъ за общо настѣпление по пѣлия фронтъ. Той е виновенъ, но виновни сте и вие, г. г. управници отъ тогавашния кабинетъ; виновни сте и вие, защото ако наистина е имало нѣкакво странично влияние, съ каквото днесъ се оправдавате, вие трѣбваше да го знаете, и ако сте го знаели и съ прѣстѣжно бездѣйствие сте прѣмълчали, пакъ сте виновни — и тѣй и иначе, вие сте отговорни. Вие докарахте събитията до 16 юний, слѣдъ като бѣхте прѣнесли войскитѣ и ги бѣхте поставили едни срѣщу други, когато цѣлата атмосфера мереше на барутъ и когато даже накарехте г. Радославова, днесъ министъръ-прѣседателъ, въ „Нова-Америка“ да излѣзе и да каже: националниятъ идеалъ на българския народъ трѣбва да бѣде постигнатъ сега или никога. И тогава, когато вие направихте всичко, за да подготвите 16 юний, на другия день г. Даневъ, слѣдъ като г. Малиновъ му съобщава, че военнитѣ дѣйствия били почнали, казва: „Азъ не зная“. Какъ да не знаете вие, г. Даневъ, който сте министъръ-прѣседателъ, който сте отговоренъ прѣдъ народа заради туй. Но българското правителство взема тогава върху си отговорността за 16 юний; то не я взема днесъ, защото трѣбва да се хвърли

камъкъ другиму; то тогава взема върху си отговорността за 16 юний, но днесъ, когато хората отъ тогавашното правителство малко се пооконпиха и когато се избѣгна другъ 16 юний, който щѣше да смете отъ политическото поприще всички, които си играятъ така безцеремонно съ българската сѣдба, днесъ смѣятъ да кажатъ: „16 юний не е наше дѣло, а е дѣло на странични влияния“. Да-ли е билъ 16 юний дѣло на странични влияния, ще видимъ отъ онова, което е писалъ тогавашниятъ офицеръ в. „Миръ“. На 19 юний — а вѣстникътъ се пише на 18 — в. „Миръ“ пише: (Чете) „Снощи въ 10 ч. биде врѣченъ на руския пълномощенъ министъръ г. Неклюдовъ мемоарътъ на българското правителство относително арбитража на Негово Величество руския императоръ, по изпълнението на съюзния договоръ между България и Сърбия“. Войната е почната. (Чете) „Гърцитѣ, увѣрени сме, сѣ жертва на сърбитѣ, защото тѣ не смѣятъ да мислятъ за война. Колкото, обаче, се страхуватъ отъ подобенъ изходъ, толкова повече сѣ нахални сега, когато си въобразаватъ, че сръбски войски ще ги спасяватъ отъ опасността, на която се излагатъ тѣй неблагодарно. Тѣхната постѣжка спрѣмо нашето войсково отдѣление въ Солунъ е неокачествима. Нека не забравятъ гърцитѣ колко повече сѣ ни наранили отъ сърбитѣ; обстоятелствата може да се сложатъ тѣй, че всичкитѣ ступени паници да бждатъ платени отъ тѣхъ. Ние отъ договора съ сърбитѣ нѣма да се откажемъ; но ако ще трѣбва да даваме още кръвни и парични жертви, за да си запазимъ интереситѣ по тоя договоръ, на първо мѣсто обезщетение ще дѣримъ за смѣтка на гърцитѣ“. Туй правителство, което днесъ обвинява други за 16 юний, то поема отговорността за 16 юний върху себе си. По-нататъкъ, на 23 юний, въ една уводна статия съ заглавие „И кръвта се лѣе“ в. „Миръ“ пише така: (Чете) „Ще проплачатъ двойно повече майки и дѣца, отколкото отъ ужаситѣ на войната съ турцитѣ... Сблѣсванията, противъ нашата воля, противъ искреното ни желание да видимъ не само мирътъ запазенъ, но и съюзътъ заздравенъ, се продължиха; и ние, безъ обявена война, се намираме вече въ едно положение по-крвопролитно отъ формална война. Ние чакаме най-спокойно края на тая най-жестока и най-кървава борба, за да поискаме отчетъ отъ виновницитѣ“. Това пише в. „Миръ“, който поема отговорността за 16 юний и казва, че ще дири отчетъ отъ виновницитѣ. Кои сѣ тѣ? Анкетната комисиия ще трѣбва да ни ги каже. На 23 юний въ бюлетина, който дава за хода на военнитѣ дѣйствия, в. „Миръ“ съобщава така: (Чете) „Съ кралски манифестъ Гърция, въ съюзъ съ Сърбия и Черна-Гора, обявява война на България. Отъ манифеста се вижда, че Гърция дѣйствува като мандатаръ на Сърбия и Черна-Гора“. Ами че сега ли разбрахте тѣзи работи, г-да? Вие имате дипломатически агенти, вие имате шпиони. Защо не ги изучихте по-рано? (Чете) „Гърция, която тѣй коварно ни напада, която извърши безпримѣрното въ историята злодѣйство въ Солунъ, говори въ манифеста си за „българско коварство“!... Подръзка гавра съ всѣко понятие за право и честъ е немислима. И тѣй балканскиятъ съюзъ е погребанъ чрѣзъ измѣна отъ Гърция и Сърбия. Гърция отказва да прѣговаря съ насъ, а Сърбия се отказва отъ прѣдвидения въ договора арбитражъ на руския царъ“. Въ бюлетина за хода на военнитѣ дѣйствия на 18 и 19 юний се казва: (Чете) „Днесъ, въ 4 ч. слѣдъ пладнѣ, обкрѣжената при Криволакъ Тимошка дивизия, слѣдъ отчаяно съпротивление, е окончателно разбита, при което въ български плѣнъ сѣ паднали неизброими трофеи и плѣнници. Дѣйствующата противъ нея българска дивизия прояви нечуванъ героизъмъ. Сръбската армия въ пълния си съставъ, обхваната отъ отчаяна тѣжа, отъ височинитѣ на

своите позиции при „Св. Никола“, бѣше зрителка на тая велика катастрофа, безъ да може да спаси Тимонската дивизия. И тѣзи хора, които издадоха този бюлетинъ, които пишеха тѣзи работи, като управляващи тогава, значи, поеха всичката отговорност за 16 юний. Но 16 юний, разбира се, бѣше едно логическо послѣдствие, единъ резултатъ отъ 5 октомврий, а 5 октомврий бѣше резултатъ отъ цѣлата система на управление отъ 25 години пасамъ.

По-нататъкъ, на 24 юний, ето какво пише пакъ в. „Миръ“, органътъ на народняшко-цанковистката коалиция: (Чете) „Освѣтъ отбѣлнитъ побѣди, нанесени отъ нашитъ войски върху сръбскитъ при Криволакъ, Киселери, прохода „Св. Никола“ и др., при които сръбитъ прѣтърпѣха твърди чувствителни загуби, днесъ можемъ да оповѣстимъ, че непрѣстаннитъ атаки на сръбскитъ главни сили сръбчу нашитъ войски на линията западно отъ Щипъ—Кочани, спонси сж окончателно отблъснати“. Всеки знае, какъ сж били отблъснати. „Везиримѣренъ героизмъ е проявило македоно-одринското опълчение, най-вече дебърци... Отъ днесъ нашето положение на бойното поле е извънредно добро, защото концентрацията на войскитъ ни е привършена. Само побѣди, една отъ друга по-велики и по-съкрушителни за вѣроломния противникъ, ще регистрираме ние тукъ“. Запомнитъ, г. г. народни прѣдставители: „Само побѣди една отъ друга по-велики и по-съкрушителни за вѣроломния противникъ ще регистрираме ние тукъ“. И послѣ: „Живъ е българскиятъ Богъ“. Да, затуй, защото тѣ не знаеха какво е бойно поле. Когато в. „Миръ“ на 24 юний пише това, тукъ, на другия денъ, Народното събрание се свиква и тогава г. Теодоръ Теодоровъ дойде да иска отъ туй мѣсто (Сочи министерската маса) да се откупи линията Солунъ—Деде-Агачъ. Тѣ пишеха, че ние сме много добри на бойното поле, когато искаха други смѣтки да уредятъ, а тия смѣтки трѣбваше да се уредятъ, защото, може-би, утрѣ-други денъ щѣха да си отидатъ. Това пишеха тѣ на 24, 25, 26, 28 юний — азъ имамъ още нѣрѣзки. На 25 юний се свика Народното събрание на извънредна сесия и на 26 се иска свърхсмѣтенъ кредитъ отъ 50.000.000 л. за военни нужди и сжщеврѣменно искатъ да се откупи линията Солунъ—Деде-Агачъ. Тѣзи г. г. управници не сж ли знаели, какво е било положението на бойното поле? Ами че тѣ не знаеха ли, че тѣмъ тогазъ българското оржие прѣтърпѣ крахъ при Кукушъ, не знаеха ли, че въ този именно моментъ Ромжния се забѣше, не виждаха ли, не четѣха ли телеграмитъ, които се изнесоха по-късно отъ дипломатическия ни агентъ въ Букурещъ г. Калинковъ? Не виждаха ли грозящата опасностъ? Какви държавни нужди налагаха откупуването на тая линия? Не правѣха ли смѣтка, че гърцитъ тогава бѣха въ Сѣрестъ и че тая линия, за която щѣха да бждатъ изсипани български милиони, щѣше да падне като трофей въ тѣхнитъ рѣци? Тогазъ г. Теодоръ Теодоровъ и г. Даневъ, като министъръ-прѣдседателъ, като имъ се възразяваше, както четомъ въ дневницитъ, съ една подвосмисленостъ заявяваха, че тѣ динъ-динъ не искатъ да се съвѣщаватъ съ Народното събрание, че тѣ, като управници, ще понесатъ всичката отговорностъ. Отъ туй мѣсто (Сочи банкитъ на лѣвѣщата) г. Драгиевъ и г. Сакжзовъ имъ казваха: „Вие поемате една тежка отговорностъ прѣдъ българския народъ, като искате да ви дадемъ разходъ отъ 50.000.000 л. за военни нужди, безъ да ни кажете за какво ги искате, безъ да ни кажете какво е положението на нашата армия на бойното поле; вие вършите едно прѣстѣпление. Не сме ние, казваха тѣ, които ще откажемъ да ви гласуваме тая сума, не сме ние, които нѣма да ви дадемъ пари, за да бжде нахраненъ и поддържанъ българскиятъ войникъ. Но вие не ни казвате какво е политическото положение,

не ни казвате какъ сме на бойното поле, не казвате какво иска отъ насъ Ромжния, не казвате, че днесъ Ромжния иска повече отъ онуй, което ѝ дадохме по петербургския договоръ“.

Дѣйствиата на правителството въ такъвъ единъ важенъ и сждбоносенъ моментъ, какъвто бѣше 27 и 28 юний, сж тоже пакъ работа на слѣдствената комисиия. Слѣдствената комисиия ще трѣбва да каже намъ тукъ, на чии интереси е служило миналото правителство на народняци и цанковисти, чии интереси сж защищавали въ ония дни, когато сж искали да раздѣлятъ на категории, на разреди командантитъ на Одринъ и Лозенградъ, а сжщо така когато сж искали и откупуването на линията Солунъ—Деде-Агачъ. Тѣ ще трѣбва да отговарятъ за онуй прѣстѣпно бездѣйствие, за онуй занемарване изобщо, съ което сж поставили живота на толкова много народъ тамъ, на бойното поле, на карта. Тѣ ще трѣбва да отговарятъ сжщо задѣто сж си правили оглушки и на телеграмитъ на г. Калинкова, дипломатическиятъ ни агентъ въ Букурещъ. Г. Калинковъ телеграфира така: ...

Й. Веселиновъ: Отъ коя дата?

С. Омарчевски: Отъ 25 юний. — (Чете) „Видѣхъ еди-кой си, който винаги частно изказва мнѣнието на края. Той казва: въпрѣки войственото течение, що сега тукъ надвива, ромжнитъ, които взимали участие за освобождението на България, на първо мѣсто кралятъ, желаятъ всичко да употребятъ, за да се избѣгне войната между Ромжния и България. Имало още една седмица врѣме, докато привършатъ мобилизацията, да се споразумѣемъ: Минатъ ли войскитъ Дунава, оржикето на побѣдителитъ ще диктува условията. България се показала кѣмъ Ромжния упорита, неотстъпчива въ Лондонъ, София, Петербургъ и сега въ Силистра. Това лице върва, че кралятъ може да спре мобилизацията и разпусне даже напълно мобилизирани войски, стига България да прѣдложи Тутраканъ—Балчикъ. Азъ мисля, че моментитъ сж много важни и критически. Тази седмица ще бжде сждбоносна и фатална за отношенията на България и Ромжния. Почнаха вече трескава дѣятелностъ за бързото мобилизиране. Върватъ за идущия вторникъ да иматъ 500.000 армия добръ въоръжена и съ прѣсни сили. Тя намѣрява да влѣзе въ България, да я обърне въ прахъ и пепелъ, ще търси и гони нашитъ войски да даде съкрушително сражение. Чини ми се, че българскиятъ пълномощенъ министъръ тукъ трѣбва да знае вече, а той нищо не знае, какво е становището на българското правителство“ — защото тѣ го държатъ въ невѣдение, защото тѣ трѣбваше тукъ да разправятъ други смѣтки — „ще отврати ли съ нѣкон отстъпки нахлуването въ България на тази неприятелска армия, ще я посрѣщне и отрази съ български въоръжени сили, или ще я остави да навлѣзе, да отиде въ София, тамъ да диктува ужаснитъ условия за отстъпването Русе, Шуменъ, Варна и Видинския окръгъ“. Телеграмата била изпратена до царя, но още въ сжщия мигъ е била прѣдадена на Министерския съвѣтъ.

Както казахме, значи, ще трѣбва да отговаря миналото правителство за туй, че на врѣме не е могло да се споразумѣе съ Ромжния. Вижда се вече явно, че ти, слѣдъ като взимашъ една територия дваждъ по-голяма отъ онази, която имашъ прѣди почването на войната, слѣдъ като не си се прѣдварително споразумѣлъ съ Ромжния и слѣдъ като си вече застава въ отвѣнъ да дадешъ нѣщо на Ромжния, неотговаряшъ, правишъ се упоритъ, ставашъ управникъ, който не иска да знае за нѣкакво си ромжнско нашествие и вършишъ цѣкъ тукъ, въ България, работи, които далечъ не отговарятъ на врѣмето си.

Дохожда 16 юний, дохожда 25 юний, дохожда най-сетни погромът на България. И от тук именно всички тръгват да търсят отговорността. От тук тръгват и народняци, и цанковисти, от тук тръгват и правителственият хора днес. Там е, казват, работата, там е болката — 16 юний; 16 юний е онази дата, която докара погрома на България. Народняците и цанковистите днес казват, че странични фактори бяха онѝзи, които докараха 16 юний. Царят, казват народняците, бѝше онзи, който даде заповѣдта, ние не сме виновни. Добре, тъй да бъде, царят да е далъ заповѣдта — него ще го съдимъ по военно-наказателния законъ, защото той е отговоренъ въ дадения случай — по какъдѣ бѝше вие, които сте отговорни прѣдъ този народъ? Защо тогазъ не си дадохте оставката и защо не казахте: ние не можемъ повече и не желаемъ да понасяме по-нататѣкъ отговорността. Вие днес се явявате прѣдъ насъ да казвате, че 16 юний докаралъ погрома на България. Не този 16 юний, а 16 юний прѣди 15—20 години докара 16 юний въ 1913 г.; 16 юний е една брътка отъ всичките онѝзи прѣстѣпления, които вие всички извършихте до този денъ. Значи, ако по тѣхната логика ние смѣтиемъ кои сѣ юридическият отговорници прѣдъ закона, за 16 юний, ще трѣбва да изправимъ, прѣди всичко, народняци и цанковисти. Не трѣбва да говоримъ за никакви други странични влияния, защото правителството е имало всичката възможност да ги прѣдотврати, както, напр., доста умени съвѣтъ — това се писа въ вѣстниците — е далъ г. Такевъ: да се избѣсятъ онѝзи, които сѣ противъ войната. Той, напр., искаше войната. Искамъ да кажа, че отговорността пада всецѣло върху отговорното правителство и върху главнокомандующия на българската войска.

Дохождаме по-нататѣкъ, за да може г. Тончевъ, днешниятъ министъръ на финансите, да отиде на 28 юний въ Букурещъ и да подпише позорния за България миръ.

Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ: И другъ можеше да го подпише.

Министъръ П. Пешевъ: Той може да се отмѣни. Може да не го приеме.

Министъръ Х. Поповъ: Ако обичате, отново ще воювате.

С. Омарчевски: Азъ не искамъ да обвинявамъ г. министъръ Тончева. Онова, което направи г. Тончевъ въ Букурещъ, можеше да го направи г. Поповъ, Иванъ, Драганъ или който и да бъде той, защото той се намираше прѣдъ свършения фактъ, той трѣбваше да направи туй, защото неприятелътъ диктуваше. Онѝзи, които можеха прѣзъ масуръ да гледатъ островъ Критъ прѣди обявяването на войната, и сърбитѣ, които можеха да бълнуватъ още много години за Косово-поле, използваха първокласната българска въоръжена сила, за да постигнатъ своите мечти, които можеха да бждатъ само тѣхни златни сънища и нищо повече. Тамъ е именно отговорността, която трѣбва да поематъ миналите управници.

Значи, ако искаме въ една обща схема да си съставимъ едно понятие, какъдѣ трѣбва да легне юридическата, законната отговорност на онѝзи, които бѝха съставили сръбско-българския договоръ, които бѝха съставили и само една военна конвенция съ гърците отъ 22 септемврий, 5—6 дена слѣдъ обявяване на мобилизацията, ние ще имаме прѣдъ видъ слѣдующите дефекти, слѣдующите грѣшки, които се направиха при сключването на този съюзъ: (Чете)

„1. Принциплътъ за една и нераздѣлна Македония, възприетъ и поддържанъ сѣ толкова

скъпи жертви отъ България и македонските българи и пазенъ като зѣнцата на околото отъ цѣлокупния български народъ, бѝ и най-логалното и най-спасителното срдѣство за осигуряване висшите ни национални интереси. Да-ли Македония щѣше да си остане само съ тѣй нареченитѣ „пѣдарски“ реформи, да-ли щѣха да се закрѣпятъ въвежданитѣ вече финансови реформи, да-ли щѣха да се въведатъ въ скоро врѣме и проектиранитѣ отъ великитѣ сили сѣдебни реформи, да-ли всички тѣзи реформи можеха да се развиятъ и разширятъ въ една административна или политическа автономия на областта, въ всеки случай този принципъ, въ всяка фаза на своето реализиране, даваше слѣднитѣ три грамадни принощества:

„1. Спечелваше за македонскитѣ населения благодѣянията на мира, носенъ животъ и условия за национално самоопредѣление.

„2. Запазваше суверенитета на Турция.

„3. Прѣдотвратяваше международни конфликти между великитѣ сили, които важни интереси се прѣplitатъ въ близкия изтокъ.

„Този принципъ една и нераздѣлна Македония, тѣй спасителенъ за нашето спокойствие вътрѣшно, тѣй неумолимъ като законитѣ на природата, тѣй изключавашъ въско друго задоволително рѣшение на македонския проблемъ, тѣй приемливъ за великитѣ сили и за самата Турция и подкрѣпленъ горещо отъ българския народъ, бѝ подкосенъ въ коренъ отъ народнишко-цанковистекото правителство съ сключването на сръбско-българския договоръ за дѣлба на Македония.

„II. Сръбско-българскиятъ договоръ. Сръбско-българскиятъ договоръ, този *coup d'état* върху българския исторически идеалъ, има двойни дефекти: едни — въ самитѣ постановления на договора, други — въ начина на приложението му.

„Дефекти въ договора:

„1. Чрѣзъ допускане „спорна зона“ се наруши принципътъ за цѣлостта и автономността на Македония като етнографическо цѣло. При това ние рискувахме да загубимъ не само „спорната зона“, но и цѣлата Македония, както я и изгубихме, защото чл. 2 отъ договора говори за точно опредѣлена малка „спорна зона“, а чл. 4 отъ сѣмния договоръ, като отмѣнява стриктното тѣлкувание на чл. 2, допуща широко възможността за най-еластични тѣлкувания и обявява цѣлата Македония за спорна зона. Нашата късогледна, да не кажа съзнателно прѣдателска дипломатия, сама даде дѣлно оръжие въ рацѣтъ на съперницитѣ ни: сърбитѣ, при всичката безкрупулностъ, несправедливостъ и неморалностъ на своитѣ претенции по сѣщество, отъ формална страна, отъ гледище на международното право имаха всички основания за своята теза, защото се базираха на единъ договоръ, въ който ние сами бѝхме имъ допуснали тѣзи основания. Тѣ искаха да се ревизира съюзниятъ договоръ, като се допусне „арбитражъ върху широка база“. Съ това даже тѣ косвено признаваха валидността на отмѣнения чл. 2, само го смѣтаха неизносенъ за себе си, а не виждаха, че претендираната отъ тѣхъ широка база бѝ имъ вече допусната отъ насъ и се заключаваше въ самия договоръ (чл. 4).

„2. Напуснали единъжъ принципа за цѣлостта и автономността на Македония и възприели пагубния принципъ за дѣлба, тѣ поне трѣбваше, отъ една страна, да опредѣлятъ прецизно и недвусмислено, какво подаряватъ окончателно на сърбитѣ, а отъ друга — да поставятъ договора подъ гаранцията на една или повече велики сили, та да бждемъ сигурни за точното и несъмнѣното му изпълнение. Тази гаранция не се изиска, и нашето дѣло съ този договоръ бѝ прѣдварително опропащено.

„3. Сръбско-българският договор трѣбваше да се допълни и съ единъ договоръ съ Гърция, която по отношение къмъ насъ бѣ въ сѣщитѣ международно-правови отношения, като Сърбия: и като съюзница и участница въ войната, и като съпретендентка за Македония, и като еднакво съ Сърбия наша вѣковна неприятелка, и като безкрупулна и вѣроломна нация. И този договоръ съ Гърция трѣбваше да се постави подъ сѣщата гаранция на една или повече велики сили. Нищо подобно! И се сърдимъ на гърцитѣ за вѣроломството имъ. Но кои договорни задължения тѣ не изпълниха? Не бѣхме ли ние съ тѣхъ въ бездоговорни отношения? Гърцитѣ биха имали сега пълно право да ни кажатъ: „Пазарсъзъ гиренъ хаксъсъ чикаръ“.

„4. Не разрѣшили по такъвъ начинъ взаимнитѣ ни задължения и права съ сѣрби и гърци, нашитѣ прокопсани управници прибѣгнали до арбитражъ, и то само по отношение на Сърбия, а не и на Гърция. Арбитражъ нито пълнѣ, нито цѣлесъобразенъ: не пълнѣ, защото не визираше и Гърция и не опрѣдѣляше кой и какъ ще наложи вердикта на арбитра въ случай, че една отъ странитѣ или и двѣтѣ не му се подчинятъ; нецѣлесъобразенъ, защото подобни въпроси изобщо не се подлагатъ на арбитражъ. Ако избраниятъ височайши арбитъръ отъ деликатностъ не е могълъ да отклони подобенъ арбитражъ, то българскитѣ и сръбски управници не трѣбваше да го поставятъ въ такова неловко и тежесто положение, изразено въ извѣстната негова телеграма до българския и сръбския владѣтели. Нашитѣ управници трѣбваше да знаятъ, че въпроси отъ националенъ характеръ, не безъ сериозни основания, сѣ изключени даже отъ юрисдикцията на Хагския международенъ арбитраженъ съдъ. Тѣ трѣбваше да не забравятъ думитѣ на Бисмарка по националното германско обединение: „Картитѣ се рисуватъ съ огънь и желѣзо“. За жалостъ, тѣзи жестоки думи на Бисмарка си оставатъ вѣрни и днесъ. Сръбско-българскиятъ договоръ, който бѣ нагласенъ така, щото поставяше въ опасностъ сѣжни национални въпроси, неминуемо и фатално водѣше къмъ „огънь и желѣзо“. Ние миналата година рисувахме картата на Балканския-полуостровъ съ „желѣзо и огънь“, ще я донарисуваме и въ бѣдѣще, щемъ-нешемъ, пакъ съ „огънь и желѣзо“.

Тѣзи сѣ нажсо дефектитѣ, легнали въ основитѣ на сръбско-българскиятъ договоръ, които и докараха катастрофата — катастрофа не само за България, както обикновено се мисли, но еднакво болѣзнена и опасна и за Турция, и за Сърбия, и за Гърция, и за Ромния, и за великитѣ сили. И това болно положение още занимава канцеларитѣ на великитѣ сили и не дай Боже ликвидирането му да стане съ много повече огънь и желѣзо. Ето какво блѣскаво потвърждение получава българската народна мъдростъ: „Единъ лудъ търколи камъка въ бунаръ, 40 умни не могатъ го извади“.

„III. Изпълнението на сръбско-българскиятъ договоръ. Сръбско-българскиятъ договоръ, ако той бѣ останалъ само теоретично, книжно дѣло, то при всичкитѣ грозотии, които съдържаше за националното ни дѣло, сѣ пакъ щѣше да бѣде нѣщо безобидно и, безъ да разтравява даже кокошкитѣ въ махлата, щѣше да си остане като пометникъ на глупостта и бездарността на своитѣ автори. Но той бѣ и приведенъ въ изпълнение и то съ упоритостта на закаленъ прѣстѣпникъ.

„Ето главнитѣ дефекти прѣзъ разнитѣ моменти на изпълнението му:

„1. Приели, като сръдство за изпълнението му, войната съ Турция, нашитѣ управници трѣбваше точно да опрѣдѣлятъ и координиратъ политическия и стратегическия обектъ на войната, толковъ повече, че поне въ началото тѣзи два обекта не съвпадаха,

както въ нѣкои други войни. Политически нашъ обектъ, както видѣхме, нѣмаше нито въ договора съ Сърбия, нито въ военната конвенция съ Гърция. Въ сръбско-българскиятъ договоръ той бѣ замѣгленъ до неузнаваемостъ, а въ грѣцко-българската военна конвенция, естѣтелно, не се и засѣгаше. Защо се биехме ние, защо ангажирахме всички народни сили и сръдства, защо поставихме да виси на косъмъ съществуването на България, защо бѣха тѣзи скокове въ тъмнината? Напуснаха нашия политически обектъ — автономна Македония — и създадоха другъ — пълни политически права на македонскитѣ населения чрѣзъ дѣлба ужъ на етнографически начала; напуснаха и послѣдния и го замѣниха чрѣзъ царския манифестъ, приподписанъ отъ всички министри, съ нѣкакъвъ си религиозенъ обектъ — тържество на кръста надъ полумѣсеца — извратиха освободителната война въ сръдновековна кръстоносна кампания. Ако обектитѣ се свеждаше къмъ побѣдата на християнството надъ исляма, то той се постигна напълно. Тогава, какво губимъ ние отъ букурешкия договоръ, когато Македония е вече въ „християнскитѣ“ рѣцѣ на сѣрби и гърци и, когато и Добруджа минава отъ едни християнски рѣцѣ въ други пакъ християнски? Какво губимъ и отъ цариградския договоръ, когато турцитѣ пѣдятъ отъ Тракия българитѣ, като насилъ ги освобождаватъ отъ своето мохамеданско владичество, и ги пращатъ въ християнска България да се молятъ свободно въ църква? При тази хубава перспектива за християнството и специално за православieto, не бихме ли изпаднали въ ересъ, въ филетизъмъ, ако пожелаемъ да дѣлимъ отново турското наследство не вече върху религиозни, а върху етнически основи.

„За главенъ стратегически обектъ, по самото географическо положение на България, ни се налагаше Тракия: главнитѣ турски сили и крѣпости, цѣлото активно и пасивно съпротивление, което Турция можеше да даде за защитата на столицата си. Но покрай този главенъ стратегически обектъ, ние имахме и второстепененъ — Македония — който не трѣбваше да занемаряваме, било едновременно съ воюването ни въ Тракия, било слѣдъ едно бързо свършване на войната въ Тракия. Този обектъ ние съвсѣмъ занемарихме, и когато се накахме да го завземемъ съ тракийскитѣ си войски, бѣше вече късно, пѣкъ и опасно, понеже не бѣхме ликвидирали съвсѣмъ съ Турция.

„2. Като характеристична черта, като червена нишка въ редицата събития прѣзъ врѣме на войната, бѣ голѣмата, класическата, прѣстѣпната бавностъ. Бавността е първоизточникътъ, единствената причина на причинитѣ за всички послѣдвали ни нещастия. Независимо отъ политическата подготовка на войната, като основни принципи за воюване у насъ бѣха общеприети слѣднитѣ двѣ правила: първо, да се воюва зимѣ, и второ, да се воюва бързо и кратко. Основания за първото правило: най-вѣроятниятъ нашъ противникъ е Турция; зимата се явява единъ нашъ добъръ съюзникъ противъ по-несвикнатитѣ съ студа и по-необлѣченитѣ турски войски, взети отъ по-горещъ климатъ; при това нашиятъ войникъ, като земледѣлецъ, има най-малко работа зимно врѣме. Основания за второто правило: нашата бърза мобилизация, числено прѣвъзходство още при първитѣ рѣшителни боеве, свършване войната прѣди прииждане на турскитѣ подкрѣпления отъ главния имъ резервоаръ — Мала-Азия — спестяване много военни разноски. И двѣтѣ тѣзи правила се нарушиха. Нито нашиятъ войникъ се яви по-добъръ облѣченъ и нахраненъ отъ турския, нито войната се свърши за 2—3 мѣсеца прѣзъ зимния сезонъ, а я проточихме и прѣзъ лѣтото, цѣли 10 мѣсеца. Отклонението отъ общеприетитѣ правила за нашитѣ специфични условия докара голѣми нещастия, и кол-

кото бѣ по-голѣмо отклонението отъ тѣзи основни правила, толковъ повече нещастията ставаха по-фатални. И тѣй, който е виновникъ за бавността, той е и главниятъ виновникъ за катастрофата“.

(Прѣседателското мѣсто заема изново подпрѣседателъ г. д-ръ С. Иванчовъ)

Г-да! Ако войната бѣше неподготвена политически, както казахъ отпреди, тя бѣше неподготвена и военно, и санитарно, и стопанствено. Онѣзи, които години, както казахъ, се биеха въ гърдитъ, които се дерѣха, които си скупѣха коситъ и искаха война, за да тласнатъ България да извърши едно безумие, нѣмаха нищо готово. А тѣ подготовиха войната на 5 октомврий, тѣ изложиха българския народъ на явна смъртъ, на явна касапница, тѣ прѣвишиха властѣта на главната квартира, тѣ докараха мѣсенето на военнитѣ дотамъ, щото послѣднитѣ да станатъ като държава въ държава, тѣ изпуснаха нишката на управлението. Не безъ основание въ началото на мѣсецъ юний честниятъ и почтенъ народнякъ г. Михаилъ Маджаровъ имъ бѣше казалъ: „Г-да! Азъ ида отъ съръ Едуардъ Гред, умень и добъръ българофилъ, който ни заклева да не водимъ война съ съюзницитѣ. Но, г-да, какво виждамъ? Виждамъ, че сте изпуснали нишката на управлението; вие не искате да воювате, но войната съ съюзницитѣ ще ви се наложи, защото вие сте направили всичко, за да дойде тя“. Думитъ на г. Маджарова не бѣха чути. Народняшко-цанковистското правителство отиде докрай, за да дойде днесъ прѣдъ насъ да се оправдава. Анкетната комисия, която ще трѣбва да разглежда въ основата договора, която ще трѣбва да види онѣзи дефекти, онѣзи грѣшки, ще трѣбва да покаже въ сѣщото врѣме на чии интереси е служило миналото правителство; ще трѣбва показатѣкъ да покаже, колко и каква е моралната отговорностъ на онѣзи, които косвено, по този или онзи начинъ, даваха морална подкрѣпка на тогавашното народняшко-цанковистско правителство, именно всички онии, които не управляваха тогава България, но които сж управлявали България по-рано: стамболисти, радослависти и демократи.

Трѣбва, както казахъ, да се издирятъ грѣшкитѣ, трѣбва прецизно да се прѣтегли, каква е виновността и колко голѣма е отговорността на онѣзи, които управляваха тогава България, и заради туй, че тѣ изложиха българския войникъ явно на касапница, че тѣ не го хранѣха, че тѣ не го поддѣржаха. Трѣбва тогавашното българско правителство изобщо да отговаря за цѣлата своя дѣйностъ отъ начало на войната до подписването на букурешкия и цариградския договори. Анкетата, по нашето мнѣние, трѣбва да се почне отъ м. септемврий 1912 г. и да се свърши съ цариградския договоръ отъ тази година. Трѣбва да се опрѣдѣли колко голѣма е виновността на всѣкиго одного, колко голѣма е моралната му отговорностъ, и отъ тукъ да се прѣцѣни, какво заслужава или какво не заслужава. Но какъвто и да е държавниятъ сждъ — ако тая анкета излѣзе прѣдъ единъ държавенъ сждъ — той съ нищо не може да даде удовлетворение на накинѣлата народна съвѣсть. Никой съ никакъвъ държавенъ сждъ не може да даде онова, което изгуби българскиятъ народъ въ тази война. Но не сме ние виновни; виновни сж онѣзи, които тласнаха България да извърши туй безумие. Въ това отношение виновни сж онѣзи, които управляваха България до 17 септемврий, както и онѣзи, които обявиха войната на 5 октомврий. И ако вторитѣ — народняци и цанковисти — законътъ ще трѣбва днесъ да накаже затуй, че тѣ сж имали смѣлостъ, имали сж дързостъ, безъ да бждатъ готови дипломатически, финансово, военно и санитарно, да обявятъ войната, ние ще трѣбва отъ тукъ да дадемъ заслужената награда на моралната отговорностъ,

която трѣбва да понесатъ всички онѣзи, които не управляваха, но които доприносиа до голѣма мѣра, до голѣма степенъ, за да може днешната катастрофа да постигне България.

Г. Димитровъ: И земледѣлскиятъ съюзъ.

С. Омарчевски: Ще видимъ, да-ли и земледѣлскиятъ съюзъ. „Земледѣлско знаме“, брой 80, тѣкмо въ надвечерието на войната казва тѣй: (Чете) „Война съ Турция ние не можемъ да искаме, защото знаемъ, какви ужасни послѣдствия тя носи за работния земледѣлски народъ, който пълни казармитѣ и който ще жертвува най-жизнеспособнитѣ свои чада на бойното поле; война ние не можемъ да искаме, защото не знаемъ, нито имаме възможностъ да знаемъ, въ какви условия се намираме, т. е. да-ли дипломатически, финансово и боево България е добръ поставена“. . . . Онѣзи, които сж знаели, че България не е добръ поставена въ това отношение и сж обявили войната, ще трѣбва да отговарятъ. . . . война ние не можемъ да искаме, защото не желаемъ да горимъ юргана, заради България; война ние не можемъ да искаме, защото не желаемъ да носимъ отговорността за една сж щипска авантюра; война ние не можемъ да искаме, защото изразяваме мнѣнието и убѣждението на едно грамадно земледѣлско сѣсловие. Ама правителството сжщо не искало да воюва. Това показва, че България не е готова за война, че условията не сж благоприятни, че е крайно рискована тя. Слѣдва ли отъ туй, че ние, които сме въ невѣзможностъ да познаваме тѣзи условия, да искаме безъ друго война съ Турция? Та това би било цѣло безумие отъ наша страна. Това би означавало, че сме или въртоглави патриоти, или прайдохи, които петъ пари не даваме за сждбата на българския народъ. Слава Богу, до такова положение нито сме дохождали, нито мислимъ да дохождаме.

„Войната ние не искаме, защото щадимъ живота и интереситѣ народни, защото щадимъ бждщето на България, . . .“ и т. н., продължава сѣ въ сѣщия духъ. Искамъ да кажа, че като отдадемъ заслужената морална и юридическа отговорностъ на онѣзи, които докараха погрома на България, отукъ-пататѣкъ ние ще трѣбва да погледнемъ, какво става съ насъ, какво бѣше прѣди войната, какво става слѣдъ войната, и като дадемъ една горѣ-долу поука на грядущето поколѣние, чрѣзъ едно ангистриане, чрѣзъ едно показвано виновността, отговорността на всѣки единъ отъ насъ и на всички онии, които управляваха България, въ сѣщото врѣме да се замислимъ малко по-дълбокичко и върху цѣлата наша система на управление досега. Ние ще трѣбва да видимъ, да-ли повече трѣбва да изостримъ нашето оржие, за да бждемъ утрѣ тласнати да извършимъ иѣкоя нова авантюра, или ще трѣбва да трѣгнемъ въ едно по-тѣсно, въ едно по-блиско споразумѣние и единение съ нашитѣ близки сѣсѣди тукъ, на Балканитѣ. Макаръ и днесъ изкуствено да сж изкопани дълбоки ями между довчерашнитѣ съюзници, ние ще трѣбва да видимъ, имаме ли общи интереси, имаме ли допирни точки, които да изострятъ нашитѣ отношения, за да ги притягнемъ, та да може по тѣзи начинъ подъ знамето на добръ разбранитѣ наши интереси да обединимъ всички народи, които населаватъ Балканския-полуостровъ.

Г-да! Както ви е извѣстно, и досега още тѣнатъ въ затворитѣ български синове, провинени за малки прѣстѣпления; едни отъ тѣхъ и до днешенъ донѣ не сж изслѣдвани, други сж изслѣдвани и сждени, а трети ще се сждятъ. Ако всички приемаме тукъ, че войната въ основата си е прѣстѣпна, ако всички приемаме, че войната се лѣява като една крайна

цѣль, като единъ резултатъ, прѣди всичко, на цѣлата система на българскитѣ управления досега, то моралното наше право налага, щото ние да не държимъ онѣзи, които за малки прѣстѣпления лежатъ тамъ — защото сж откраднали единъ хлѣбъ, или защото сж направили дребни простѣпци срѣщу дисциплината — а въ сѣщностъ да се изпуснатъ онѣзи голѣми брѣмбари, както пѣкои се изразиха вчера, които докараха изобщо погрома на България, и които станаха причинителитѣ да се вкаратъ въ прѣстѣпление тия долни чинове въ врѣме на войната.

И тъй, ние искаме една анкета, която, прѣди всичко, да засегне дѣйствието на нашата централна властъ, на онази, която е отговорна за ръководството на войната отначало докрай. Ние искаме да се издириятъ и виновниците за подоставянето на военни материали наврѣме, за недоставянето на санитарни материали наврѣме, изобщо за неподготвянето на войната въ санитарно, военно и стопанствено отношение. Ние искаме да се издириятъ всички простѣпци и на най-голѣмитѣ войнски чинове, като започнемъ отъ главнокомандующия и свършимъ съ най-простия подпоручикъ; ние искаме да се издириятъ всички онѣзи, които дезертираха най-позорно отъ бойната линия; да се издириятъ всички плячкаджииства, кражби и злоупотребления съ властѣта, чина и достойнството; ние искаме да се изкаратъ и покажатъ дѣлата на всички онѣзи, които, когато се рѣшаваха сѣдбнитѣ на България съ огънь и желѣзо, откупуваха желѣзници, откупуваха совати или пѣкъ пращаха свои хора да набавятъ холандски и испански миризливи сирена и масла. Ние искаме да се издириятъ онѣзи доставчици, и интелектуалнитѣ бащи на тѣзи доставчици, които идѣха да доставятъ сѣно отъ Алжиръ по 50 ст. килограмътъ, когато имаше милиарди килограми въ България. Съ една рѣчь, ние искаме една анкета на най-широка база, най-широка основа. Ние сме убѣдени прѣдварително, че тази анкета, каквото и да направи, съ нищо не може да измие онѣзи позоръ, който нанесоха управницитѣ на България. Ние сме убѣдени, че никога не може да заздравѣятъ нанесенитѣ рани на народния организъмъ. Ние вѣрваме и знаемъ, че никой пѣтъ не можемъ да извоюваме онова хубаво име, което имаше българскиятъ народъ прѣдъ Европа. Ние не можемъ да оправдаемъ и нашето име прѣдъ историята, защото се намѣриха управници, които почерниха българското име, които покриха себе си съ прѣстѣпление и увѣнчаха България съ вѣченъ позоръ. Като искаме тази анкета, ние я искаме, за да може тя поне горѣ-долу да задоволи накупѣлата народна съвѣсть, да може горѣ-долу да послужи като едно удовлетворение, защото този народъ, г-да, ако е толерантенъ — а г. Теодоровъ и пѣкои и други говориха завчера тукъ, че е толерантенъ, и то е вѣрно — ние не трѣбва да злоупотребяваме съ тази негова толерантностъ, за да го накараме да се разправя съ българскитѣ управници тъй, както и съ турскитѣ войски. Ние не трѣбва да злоупотребяваме съ неговото търпѣние и да го оставимъ тъй, че той самъ да започне да се разправя, защото тежко и горко тогава! Искамъ да кажа, че ние трѣбва да дадемъ всичката си подкрѣпка на една анкета, която да издири моралната и интелектуалната отговорностъ на всички прѣстѣпници, да отгледѣ всѣкому заслуженото и, горѣ-долу, поне да задоволи накупѣлата народна съвѣсть. Никой съ нищо не може да възвѣрне хилядитѣ пѣтушки живота, никой не може да възвѣрне радостѣта на онѣзи, които днесъ, като кошмаръ, се мѣркатъ прѣдъ насъ — болни, сакати, ранени, никой не може да възвѣрне онѣзи, които оставиха своитѣ кости по тракийскитѣ и македонски бойни полета. Тѣ, обаче, оставиха намъ единъ завѣтъ: да диримъ смѣтна за причинителитѣ на този погромъ на България, и въ сѣ-

щото врѣме да измѣнимъ коренно цѣлата вѣтрѣшна и външна наша политика. И тукъ, именно, г. г. тѣсни и широки социалисти, ние ще се разберемъ съ васъ. Ние не сме съ тѣзи, които искатъ да ни люлѣятъ въ водитѣ на Австрия и Русия, въ водитѣ на този или онзи. Ние искаме да се люлѣемъ въ своитѣ собствени национални води, ние искаме да служимъ на своитѣ собствени интереси, ние искаме да влѣземъ съ разбирателство, прѣди всичко, съ нашитѣ съсѣди, и тамъ ще видимъ какво трѣбва да правимъ, какво трѣбва да струваме. Тамъ е само нашето спасение, никѣдъ другадѣ: въ никакъвъ реваншъ, въ никаква завоевателна или освободителна война, съ когото и да е. И тамъ, именно, г. г. социалисти, ние ще трѣбва да трѣгнемъ наредъ съ васъ, защото вие сте прѣдставители на работницитѣ — въпросъ е да-ли въ сѣщностъ сте такива, по както и да е. Важното е, че вие, като прѣдставители на работницитѣ и ние, земеделскиятъ съюзъ, като прѣдставители на българското земледѣлство, сме единственитѣ реални основи, които ще влѣятъ реално съдържание въ тази идея — бѣдѣщата балканска конфедерация.

Д-ръ П. Джидровъ: Вие републиканци ли сте? Или ви е страхъ отъ царя да кажете?

А. Малиновъ: Балканска конфедерация, а не конфедеративна република.

С. Омарчевски: Ние не се боимъ отъ царя, не се безпокоимъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Г. Омарчевски! Имайте прѣдъ видъ, че само 10 минути Ви оставатъ да говорите.

С. Омарчевски: Свършвамъ.

Накрай, като схващаме важността на момента, сега, когато ще трѣбва часъ по-скоро да се ликвидира съ редъ гнили нѣща въ нашия политико-общественъ животъ, когато войната, като-че-ли дойде да разкрие корупцията въ цѣлото управление, като-че-ли дойде да отвори очитѣ на почитасмото правителство и на болшинството, за да иска то една анкета да сѣди виновницитѣ, сега значи, когато трѣбва ние да диримъ отговорницитѣ за погрома, който България прѣтърпѣ, въ сѣщото врѣме ние ще трѣбва да се загрижимъ за коренни промѣни въ нашия политико-общественъ животъ. Една отъ тѣзи реформи, както ви казахъ, е прѣди всичко, слѣдъ като се стѣпи здраво на една основа, слѣдъ като се различатъ всички смѣтки съ миналото, поне толковъ, колкото може, да се трѣгне къмъ една политика, която, прѣди всичко, да цѣли повдигане вѣтрѣшното благосѣстояние на широкитѣ трудищи и работящи маси. Трѣбва, прѣди всичко, една политика, която да има за цѣль да повдигне до най-високъ градусъ съзнанието на широкитѣ народни маси, да гарантира условия за единъ дѣйствително сносенъ човѣшки животъ, която, въ край на крайщата, да може да се разрази единъ день — като всички схванатъ и разбератъ, че противници на България не могатъ да бѣдатъ Сърбия, Ромѣния и Гърция — да скрати военнитѣ разходи дотамъ, щото да може да се пристѣпи къмъ въвеждане принципа за народната милиция. Когато туй стане, когато ние нѣма да се боимъ отъ нашитѣ съсѣди, като отъ наши врагове, и скратимъ военнитѣ разходи, тогава ние правимъ крачка напредъ къмъ едно оближение, къмъ едно разбиране на нашитѣ интереси, съ нашитѣ съюзници. Когато, значи, ние изглаждаме постепенно-постепенно противорѣчията, които днесъ съществуватъ, онѣзи противорѣчия, които копаятъ яма, за едно разбирателство помежду насъ, въ сѣщото

време ние ще трѣбва да вършимъ дѣлото на своето вътрѣшно обновление. Едно отъ дѣлата на туй обновление, безспорно, ще бѣде тая анкетна комисия. Анкетната комисия, прочее, трѣбва да се състои, за да се отдаде заслуженото на всѣкиго. (Ржкоплѣскане отъ лѣвия центъръ)

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Има думата г. Александъръ Малиновъ.

А. Малиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Часътъ е 7½; остава половинъ часъ до 8. За поло-

винъ часъ не ще мога да свърша рѣчта си. Моля Народното събрание, ако намира за възможно, да вдигне засѣданието до понедѣлникъ.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Които сж съгласни да се вдигне засѣданието, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Въ понедѣлникъ ще има редовно засѣдание. Дневниятъ редъ ще продължимъ тъй, както е днесъ. Засѣданието се закрива.

(Закрито на 7 ч. 25 м. вечерята)

Прѣседателъ: Д-ръ Д. К. Вачовъ. Подпрѣседатели: { Д-ръ С. Иванчовъ.
Д-ръ И. Момчиловъ.

Секретари: { Д-ръ Н. Георгиевъ.
М. Зелковъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гълъбовъ.